

Projekts

**„Līvu krasta kultūrvēstures, seno arodu, dzīves stāstu izpēte
Ziemeļkurzemes nākotnes attīstībai”**

*Materiāla sagatavošanai saņemts atbalsts no Norvēģijas ar
Norvēģijas finanšu instrumentu palīdzību*

INFORMATĪVAIS MATERIĀLS

“Spilgti Līvu krasta cilvēku dzīves stāsti – Latvijas 20. gs. likteņa spogulis”

TEKSTA DAĻA

Autore: **Māra Zirņīte,**
mutvārdu vēstures speciāliste

Saturs

1. Ievads	3
1.1. Laiks	5
1.2. Personības	6
1.3. Stāsti no dzīves	8
2. Teiksmas un nostāsti	8
2.1. Paaudžu atmiņa	9
2.2. Zeme	9
2.3. Jūra	10
2.4. Butu zveja	10
2.5. Mazie un dižie Belti	10
2.6. Lībiešu valoda	11
2.7. Pirmā pasaules kara bēgļi	11
2.8. Zvejnieku slīkšana	11
2.9. Gadskārtu svētki	12
3. Ernesta gadsimta hronika	13
3.1. Desmitais bērns	13
3.2. Popes pagasta robežās	13
3.3. Muižnieku vara	14
3.4. Burenieki Lūžņā	15
3.5. Galvenais ienākums no jūras	16
3.6. Ernesta dzīveslaiks	16
4. Stāsti par pieredzēto un piedzīvoto	19
4.1. Zivs pakoda	19
4.2. Mazais cilvēks	20
4.3. Smags darbs	22
4.4. Kolhozi	23
4.5. Kā izzuda ciems	23
4.6. Pārmaiņas dabā	23
4.7. Sputņiks	25
5. Izskaņa	25

Informatīvā materiāla sagatavošanai izmantoti skaņu ieraksti, kuru klausīšanās laiks pārsniedz 20 stundas. Izvēlēti fotoattēli no vairāk kā 400 foto negatīviem, iekļauti 16 mm kinofilmas fragmenti, video.

1. Ievads

Ievadā stāstīts par materiāla tapšanu un tajā iesaistītajām personām, par galvenajiem atmiņu sižetiem, kas zudušo Līvu krasta Lūžņas ciemu uzbur no jauna, par vēstures mācību, no kā parasti nemācās. Sniegts ieskats izejmateriālā, no kura veidota audiovizuālā kompozīcija *Aizslēgtais krasts*. Tekstā bieži izmantoti autentiski fragmenti no sarunām vai citāti no pierakstītajām atmiņām. Grafiski tie noformēti ar atkāpi no malas un likti pēdiņās. Pilnībā saglabāts senlaicīgais Ernesta Mūrnieka rakstības stils. Ernests Mūrnieks savas atmiņas pierakstījis, būdams jau vairāk kā 80 gadu vecumā. Arī stāstītā teksta atveidojumā respektēts individuālais runas veids un tāmnieku dialekta vietējās izloksnes īpatnības, ko rakstu valodā koriģēja dzejnieks Uldis Krasts. Lībisko iestarpinājumu rakstība saskaņota ar lībiešu valodas speciālistu Valtu Ernštreitu. Skaņu ierakstus rakstītā tekstā pārvērta Maija Krūmiņa.

Visi šie materiāli iegūti pagājušā gadsimta 80. gados, kad Baltijas jūras krastmala no Ventspils līdz Kolkai un līča krasts no Kolkas līdz Mērsragam bija aizliegta zona. Teritorija tika apsargāta un tajā varēja iekļūt tikai ar speciālām caurlaidēm.

Toreiz – vēl dziļos padomju laikos – mūs, pētniekus, saistīja neticamā iespēja sastapt retas, zūdošas kultūras lieciniekus. Meklējām kādu spraugu padomju militārā resora slepenībā. Pēc noteikumiem caurlaides uz aizliegtu zonu varēja pieprasīt vietējo iedzīvotāju bērni, kas brauc apciemot vecākus, vai tuvinieki, lai pavadītu uz dzimtās vietas kapsētu aizgājēju. Caurlaides deva arī nacionālās kultūras pētniekiem – muzeju darbiniekiem, valodniekiem, etnogrāfiem, par kuru mērķiem galvoja iestādes vadītājs, to apstiprinādams ar savu parakstu un iestādes zīmogu. Arī mēs, individuālās pētnieces, sameklējām sev galvotājus. Tā nokļuvām pie stāstu varoņiem – cilvēkiem, kuri, par spīti grūtībām, savu dzimto vietu un mājas nebija pametuši.

Latvijas PSR kartē Lūžņa kā apdzīvota vieta neparādījās. Tagad jaunākajā SIA „Karšu izdevniecība Jāņa sēta” izdotajā Ventspils novada kartē iezīmēta gan Lūžņa, gan arī Krūmkalnu māja, kurā daudzi turpmākie stāsti uzklāstīti. Pēc 2009. gadā īstenotās reģionālās reformas Lūžņa ietilpst Ventspils novada Tārgales pagastā.

1.attēls. Lūžņa SIA „Karšu izdevniecība Jāņa sēta” izdotajā Ventspils novada kartē

Lūžņa ir viens no divpadsmit lībiešu zvejniekciemiem 20. gadsimta sākumā. Tos visus pēc kārtas var noskaidrīt kā pantiņu lībiešu un latviešu valodā:

Oviši (Paṭikmō), Lūžņa (Lūž), Mikeļtornis (Pizā), Lielirbe (Īra), Jaunciems (Ūžkilā), Sīkrags (Sīkrōg), Mazirbe (Irē), Košrags (Koštrōg), Pitrags (Pitrōg), Saunags (Sānag), Vaide (Vaid), Kolka (Kūolka).

20. gadsimta beigās Lūžņa vairs nebija ciems un arī zvejnieku tur nebija. Vienīgi autobusa pietura, no kuras viens ceļš veda uz vārdā nenosauktu raķešu bāzi mežā, bet otrs pavēra ainavu ar zemē gulošu mājas jumtu.

Autobuss gāja no rīta šurp un vakarā atpakaļ uz Ventspili. Biļetes pārdeva tikai, ja varēja uzrādīt caurlaidi. Autobuss gan vairāk bija domāts tiem, kas dienēja militārajos objektos un dzīvoja mežā slēptajā pilsētā. Piecstāvu pilsēta bija celta prom no civiliedzīvotāju acīm Vičaku mežniecībā, kas toreiz piederēja kara resoram. Tajā – ielas, veikali, skola. Pilsēta kalpoja kosmiskās novērošanas torņu un iekārtu apkalpošanai, tajā dzīvoja izglītotas militārpersonas ar visām ģimenēm. Atrašanās netālu no Irbes upes atspoguļojās krieviskajā nosaukumā *Irbinka*. Papīros tā iegrāmatota kā *Zvaigznīte*, bet vietējie savā starpā to dēvēja vienkārši par Pilsētu, kas arī bija tās galvenā atšķirība te – mežu, ogu un sēņu lauku vidū. Meža augsni visgarām jūrai vagoja tanku ceļš. Ja runā par slepenajām vietām – tad Lūžņā bija raķetnieki ar vairākstāvu celtnēm, ar īstiem un butaforiskiem raķešu bunkuriem un bija robežsargu garnizons. Cilvēku netrūka – zaldāti un virsnieki ar savām ģimenēm. Un katru dienu autobuss veica savu maršrutu līdz gala pieturai meža vidū, kas neuzkrītoši nosaukta kādas Lielirbē bijušas mājas vārdā – Kazaki.

Un tomēr, kā zāle cauri bruģim, starp daudz un dažādiem militāriem objektiem sīkstī un nepiekāpīgi te dažās mājās vēl mita pamatiedzīvotāji. Kad nogriezāties zemē gulošā jumta virzienā, cilvēku iemītas takas mūs aizveda pie mājām, kur kūpēja skurstenis. Pa ceļam pirmā – Lizetes Švanenbergas Jaunbeltu māja. Patiesībā tā bija tikai viens kādreiz bagātākās Dižbeltu mājas gals, ko cēlis Belts, Lizetes pirmā vīra tēvs. Bagātais Belts pats izdarīja pašnāvību. Lizetes vīrs, zvejnieks, 6 gadus pēc kāzām noslīka. Nu Lizete dzīvoja kopā ar otro vīru Moņaku, kurš, ienācis pirms kara no Polijas par kalpu, bija kļuvis saimnieks. Tomēr saimnieka godam vairs nebija agrākā spožuma. Pēc īsa laika Moņaku kā pirmo aizvadījām uz Lūžņas kapsētu.

No Lizetes mājām labi iestaigāta taka ved tālāk, kur laipa pāri paplatam grāvim šķir šo pasauli no viņējās. Tai pusē – Lūžņas kapsēta, un tikai jau labu gabalu aiz kapsētas taka izved no meža pie Krūmkalniem. Visapkārt mežs, bet tur, iekoptu lauku vidū, atklājas ar žogiem aizsargāta kārtīga mājvieta. Tā ir Mūrnieku – Alvīnes un Ernesta, Lūžņas bijušā mežsarga, – koptā pasaule.

1984. gadā kopā ar fotogrāfi un kino dokumentālisti Vairu Strautnieci sākām savus pastāvīgos apciemojumus Krūmkalnos. Sākumā būdamas tur svešinieces, ātri kļuvām par savējām. Mūs tuvināja izpratne, ka dzīves notikumu pierakstīšana nodrošina tiem vietu vēsturē. Sācējs bija Ernests Mūrnieks. Viņš jau pirms mūsu ierašanās rakstīja atmiņas par savu ciemu, kādu to vēl atcerējās no 1910. līdz 1912. gadam:

„No sava 10 gad vecuma es atceros un no tāda es viņ sāku rakstīt. Līdz tam laikam jau bij bērns. Un no to desmito gad, cik es atminas, tas tiešam tā ir bijis. Var teikt, no gar laik tā iesāk un pēdīg bij interesant un ta tik rakstij.”

Nu, protams, mums tas likās galvu reibinošs lēciens pāri laikam, bet Ernestam tā bija viņa dzīve.

Ernests bija raksturojis katru māju, to saimniekus un kalpus ar visām ģimenēm. Kopā izstaigājām krūmos un mežā ieaugušās Lūžņas mājvietas, tanku kāpurķēdēm saārdītos ceļus, centāmieš iztēlē atdzīvināt ciema apklusušās balsis. Ernests mūs saprata un novērtēja, ka varam viņu papildināt, izmantojot savas tehniskās iespējas – kasešu magnetafonu, foto aparātu, kino un pašās beigās arī video kameru. Abi ar Alvīni viņi vienmēr bija gatavi skaidrot un stāstīt. Tagad, pēc 20 gadiem, atceros, kā viņi bez vārda runas atlika dienas darbus un izbrīvēja laiku, lai mums visu pastāstītu un parādītu.

Parasti uz Krūmkalniem devāmies kopā ar Vairu Strautnieci, kuras fotogrāfijas un uzņemtie kino kadri tagad izteiksmīgi papildina magnetofonā ierakstītās sarunas. Reizēm ekspedīcijās piedalījās kino operatori Valdis Poikāns un Aivars Reinholds, kino režisors Andrejs Feldmanis. Viņa veidotā filma *No kurienes tu nāc*, kas uzņemta Krūmkalnos, tika parādīta Latvijas televīzijā. Taču ar to vien Lūžņas ciema stāsts nav izrunāts – režisora kino arhīvā glabājas uz platās kino lentas nofilmētas sarunas ar Lizeti, bagāts ir uzkrātais materiāls, un, laikam ejot, viss Lūžņas mājās piedzīvotais un pieredzētais iegūst aizvien jaunu jēgu un nozīmi.

Kad 80. gadu beigās robežu kontrole kļuva vaļīgāka, ar savu mašīnu mūs turp veda draugi Augusts Māliņš, Centa Kārklīņa. Katrs tur guva kaut ko sev – gan no dzīvās dabas, gan cilvēku dzīves un darba gudrībām. Lūžņas takas jau bija iestaigājusi Ingrīda Štrumfa, Ventspils muzeja galvenā krājumu glabātāja. Muzeja guvumi tagad glabājas Ventspils Vēstures muzejā.

Kad tika izveidots Nacionālās mutvārdu vēstures krājums Filozofijas un socioloģijas institūtā (tagad Latvijas Universitātes sastāvā) un nodibināta Latvijas mutvārdu vēstures pētnieku asociācija *Dzīvesstāsts*, audio ieraksti no Lūžņas ciema kļuva par lībiešu kolekcijas sākumu. Tos papildināja gan darba gaitās valsts īpaši aizsargājamā kultūrvēsturiskajā teritorijā „Lībiešu krasts” (*Līvōd Rānda*), gan dzīvesstāstu pētnieciskajās ekspedīcijās sastapto un aptaujāto lībiešu atmiņas.

Vistiešākie sagatavotā materiāla autori ir treji Lūžņas pamatiedzīvotāji: Lizete Švanenberga, Alvīne un Ernests Mūrnieki, kas visilgāk bija noturējušies savās mājās, neskatoties uz to, ka pakāpeniski zuda kaimiņi un viss ciems izputēja.

Tā tas bija, kad nelielā pētnieku grupiņā sākām dzīves vērojumu un intervijas bijušajā Lūžņas zvejniekiem...

1.1. Laiks

Kad pārkāpām aizslēgtā krasta robežas, piedzīvojām dīvainu pārvērtību. Nokļuvām kā uz neapdzīvotas salas – pierastā ikdienu atkāpās. Formās tērptie vīri zonas iekšpusē mums vairs nepievērsa uzmanību, neviens tieši virsū neskrēja – vietas bija diezgan. Zināmas attiecības ar viņiem gan regulāri veidojās pastāvīgajiem iedzīvotājiem, bet tas atklājās pakāpeniski. Bijām nokļuvuši citā pasaule – ārpus

ikdienas, pilsētas komforta un pierastās sabiedrības. Ārpus civilajā Latvijas daļā valdošām attiecībām. Pārņēma tādas gandrīz kosmiskas izjūtas, it kā ar Krūmkalniem kā kosmosa kuģi ceļotu izplatījumā ārpus telpas un laika. Rudens naktīs krītošās zvaigznes vēl iespaidu pastiprināja.

Laiks atkāpās, un, uzklausot Lūžņu trīs pēdējo iedzīvotāju stāstus, mūsu acu priekšā veidojās bagāta un pilnasinīga bijušā zvejniekciema dzīves aina. Ernesta rakstos atkal uz vecajiem pamatiem atjaunojās mājas, piepildījās ar trokšņainu bērnu baru, sievas sasaucās un šķindināja katlus, kūtīs elpoja lopiņi. Lizete ielocīja lībiešu mēli, dažā mājā vecie nemaz latviski nerunāja, sievas pie stacijas gaidīja mazbānīti un jaunākās ziņas. Alvīne pievērsa mūsu skatu jūrai un tiem traģiskajiem brīžiem, pēc kuriem zvejnieki vairs nepārnāca. Ernestu mežā biedē naudas uguņi. Līdz nāk drūmie laiki, kad pakāpeniski izzūd vīru balsis un apklust vijoļspēle. Kad sievas vienas iet meža darbos, kopj lopus un cenšas pabarot bērnus. Arī izskolot, bet tad viņi ir jau prom no mājām. Tāpat kā zvejnieki – prom no saviem valgumiem. Viss pamazām apklust, reizē ar mazbānīti ciemu atstāj tie, kam dzīve vēl priekšā. Paliek vienīgi tie, kuru nodzīvotais mūžs un šī vieta nav šķirami. Toties viņi ir paši – un neviens nav tāds pats kā cits.

Tas bija pēdējais brīdis, kad vēl ar personīgās pieredzes stāstiem varēja atgūt zudušo ciemu un sabiedrību. Kļūvām par daļu no cilvēku kopības, kurā līdzās gluži ikdienišķām cilvēciskām attiecībām – savstarpējām simpātijām un nepatikai, skaudībai un izpalīdzībai, līdzjutībai, humoram un katram nedaudz atšķirīgai taisnīguma izpratnei – piemīt ne ar ko neatsveramā spēja, kas ļaudis apvieno grūtībās, postā un nelaimē un katrai, kaut uz vispieticīgākajiem pamatiem balstītai, cilvēku sabiedrībai – nodrošina nākotni.

1.2. Personības

Lūk, viņi – Lizete, Alvīne, Ernests, nodzīvojuši savās mājvietās garu mūžu un, tāpat kā visa Latvija,

2. attēls. Lizete Švanenberga savā dārzā 1987. gadā
V. Strautnieces foto

piedzīvojuši varu maiņas – no Krievijas cara valdīšanas laikiem līdz vācu okupācijai Pirmā pasaules karā, līdz Latvijas atbrīvošanas cīņām no “baltajiem” un “sarkanajiem”, līdz neatkarīgās valsts nodibināšanai un ar to saistītajai lībiešu atmodai, Latvijas neatkarības zaudēšanai, sākoties Otrajam pasaules karam, un tam sekojošam padomju laikam. Pēdējais sevišķi krasi pārmainīja piekrastes iedzīvotāju ikdienu. Zvejas laivas vairs netika jūrā, druvas pakāpeniski zaudēja kopējus un brūkleņu laukus aizņēma militārās bāzes un posteņi.

Kā gadu gredzeni kokā, tā katrā no viņiem līdz kaula smadzenēm ieaudzis šis laiks, kas veido viņu portretus ārēji un iekšēji – ar dāsniem un skopiem gadiem, ar laimi un izmisumu, karstām lūgšanām un samierināšanos galu galā.

Lizete Švanenberga (dzimusi Leite, 1902-1988) Lūžņā nodzīvoja 86 gadus garu mūžu. Viņa te pēdējā vēl saprata un runāja lībiešu valodu. Viņa bija pēdējais posms lībiešu valodas Rietumu dialekta dabiskajā pārmantojumā.

Kad 1920. gadā somu zinātnieks Lauri Ketunens ar igauņu studentu Oskaru Loritsu devās pirmajā ekspedīcijā pie lībiešiem, lai sagatavotu lībiešu

valodas vārdnīcu, viņi apmetās Lizetes mātes mājā Mazbeltos. Par Lizetes māti Mariju Leiti kā izcilu folkloras teicēju daudz atzinīgu vārdu somu zinātnieks Lauri Ketunens (1885-1963) ierakstījis ekspedīcijas piezīmēs, ko pārtulkojusi un grāmatā sakārtojusi Renāte Blumberga (205. lpp., R. Blumberga. *Lībieši dokumentos un vēstulēs*, R. Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2006.) Savukārt igauņu zinātnieks Oskars Loritss ekspedīcijas rezultātus sniedz 1936. gadā Tartū izdotajā folkloras krājumā *Volkslieder der Liven*.

Lizete varēja stāstīt vienmēr – katrā dienas laikā, no jebkura darba uz mirkli atrāvusies. Vēlāk, kad laikrakstos (*Literatūra un Māksla, Padomju Venta*) parādījās Vairas Strautnieces fotogrāfīte Lizetes attēli, pie viņas mājas nereti piestāja ekskursantu autobusi. Tad viņa kā karaliene aplaimoja klausītājus ar spilgtu, sev vien raksturīgo emocionālo žestu un kustību valodu.

3. attēls. Alvīne Mūrniece 1987. gadā
V. Strautnieces foto

Alvīnei Mūrniecei (1906-1993) māte ir tīra lībiete. Tēva Andreja Brenča vecāki – latvieši, Lūžņas ciemā ienākuši no *arājiem*, kā zvejniekciemā dēvēja lauciniekus, otrpus mežam no jūras. Pati no agras jaunības kalpojusi par meitu pie *arājiem*, lībiešu valodu nav iznācis daudz runāt, lai gan saprot. Viņas valodā jūtams Ances-Popes izloksnes iespaids. Māte Dūču Nēze prata dziedināt cilvēkus un lopus.

Alvīne dzimtajā pusē nodzīvoja visilgāk. Kad palika viena, pašus pēdējos mūža gadus pārcēlās pie dēla uz Ventspili.

Alvīnei ir stāstītājas dāvanas, viņa prata iejusties notikumos no iekšpuses un arī citu cilvēku piedzīvojumus izstāstīt kā savējos ar tādu klātbūtnes iespaidu un niansēm, kādas sniedz bagāta iztēle.

Ernests Mūrnieks (1903-1989) uzrakstījis par savu dzimtu un tās likteņiem, par Lūžņu ciemu un visiem, kas viņa acu priekšā dzīvojuši un no šejienes katrs savu ceļu aizgājuši. Daļu no tā tagad var lasīt Valdas Marijas Šuvcānes grāmatā *Lībiešu ciems, kura vairs nav* (Jumava, 2002, 28. – 48. lpp.).

4. attēls. Ernests Mūrnieks ar savu vijoli 1987. gadā
V. Strautnieces foto

Audzis 13 bērnu ģimenē. Mantojis no tēva mežsarga amatu. 1931. gadā uzcēla Krūmkalnu jaunsaimniecību.

Divas reizes apcietināts un nosūtīts uz nāvinieku noietnēm Krievijā. Divi brāļi no turienes neatgriezās. Ernests atgriezies turpināja mežsarga darbu. Viņa valodā visvairāk jūtama ārējās pasaules ietekme.

Misijai liecināt par to, ko pats redzējis un piedzīvojis, Ernests pieiet ar lielu atbildības sajūtu. Viņa vārdi ir labi apdomāti, nereti uzdzirkst viņam raksturīgais humors.

1.3. Stāsti no dzīves

Trīs personības pārstāv katra savu individualitāti un raksturu. Katrs stāsts atklāj savu atšķirīgu dzīves uztveri, savu šķautni šīs vietas un laikmeta kopskatā. Nevienam skolas laiks nav pārsniedzis trīs ziemas Miķeļtorņa jeb Pizes skolā. Katram izkopti savi paradumi, kam atbilstoši veidojusies iekšējā pasaule un tās atspulgs mājā, sētā, ainavā. Vienlaikus viņiem netrūka skaidra priekšstata par sabiedrības norisēm ārpusē no radio, televīzijas, avīzēm, bet galvenokārt no pašu vērojumiem un saprašanas. Caur mums viņi uzrunāja pasauli un turpināja dzīvot ar domu uz priekšu nākotnē.

Lūžņā parasti ieradāties ar autobusu 5.00 no rīta. Ja nepaguvām tai dienā atgriezties, nakšņojām Krūmkalnos. Kopš 1984. gada Lūžņa kļuva par mūsu pastāvīgo vērojumu un pētījumu lauku. Tā tas turpinājās līdz 1990. gadu sākumam, kad, viena palikusi, Alvīne māju pārdeva un pārcēlās dzīvot pie dēla Ventspilī.

Pateicoties šiem brīžiem, tagad vēlreiz varam pārdzīvot to laiku un pārcelties uz to Lūžņu, kāda toreiz vēl dzīvoja ciema ļaužu atmiņās.

2. Teiksmas un nostāsti

Par visnenākajām atmiņām un šejienes agrāko apdzīvotību vecie lūžnieki, mantotos nostāstus pārcilājot, paši ne reizi vien sprieduši un galvas laužījuši. Kaut ko noteiktu varētu pateikt vienīgi arheoloģiskie pētījumi. Taču to te nav bijis. Bet cilvēkiem gribējās zināt. Varbūt, lai pieķertos vājajai cerībai, ka viņi te nav bijuši pirmie un nebūs arī pēdējie.

Stāsta Alvīne:

„Nu, ka tā baznīc te ir bijus, ta jau tie cilvēki ar ir dzīvojuš, no dzelzceļ uz jūrpus. Mēs tos sauc par jūrmallaukem. Tur ir bijis ciems, dzīvojuš cilvēki. Kad mammai bijš desmit gād, viņ dzīvoj starp Miķeļtorņ un Lūžņam. Man mamms paps ir bijis tāds jūrsbraucejs senak. Zvejnieks. Priekš pirmo pasaulis kar, ta jau tād motor vēl nebij.

Kur tagad tā stacij, tur ir bijis tāds zaldāt kardons. No to komendant vajdzējs tād atļauj, ko brauc pa to jūr. Un tēs sūtijs man mamm pie to komendant dabut atļauj. Un tad viņ gājs pa tiem laukem, gar to vec baznīcviet un vel redzējs mūrēk divstāv augstum. Nekas cits vairs nav bijis – ne log, nekas vairak, tikai liel kok. Pa to vīd ne, bet ta apkārt, var saprast, kur tā viet ir bijus.”

Ernesta tēvs, mežsargs Fricis Mūrnieks vēl bija sastapis veco vīru, kas, puišelis būdams, netālu no šīs iedomātās baznīcas vietas Nābelupē atradis kasti ar sudraba traukiem. Tie nodoti Popes baronam, kas par to viņam šajā vietā atļāvis būvēt māju – „Kalngali”. Mājas sen vairs nav, vīrs pats miris Pirmā pasaules kara gados. Viņa jaunība tad nu varētu būt bijusi apmēram pagājušā gadsimta vidū. Bet no kurienes un kā dārgie trauki še radušies, tāpat kā par citiem senākiem notikumiem, var tikai minēt un klausīties leģendas.

Stāsta Alvīne:

„Pie man vectēv māj ir tād kaln, kur dziļ apakš priēž stumbr. Lai priēž sakns dabut ār, jarok dziļdziļs bedrs. Celms dedzin dārva, vectēs vairāks dārvs cepļs bi ierīkojs. Zēm i māj, tik cik kartupeļiem. Maiz japērk, jazin, kur to naud dabut. Tur visapkārt tād kaln un aizs. Runa, ka senes laikes laupītāj dzīvojš, kas kūģs laupijš. Ķēd bijis gar jūrmal projem, jūre iekš un zvans gala. Ka kāds brauc, ta ziņo. *Sitamäg*, tas ir lībisk.”

2.1. Paaudžu atmiņa

Stāsta Alvīne:

„Man mammsmamm bi 14 gad, kad no pagast viņ pie saimniek piestellej. Pie Botteriem Miķeltorne viņ tur piestellej. Par dienestmeit vai tād ka kalpon, par tād mazmeit, mazkalpon, kam vel vis liele dārb nebi jadar.

Kad viņai bi 16 gād, tad uztaisij to drēbskap. Viņ lik uztaisit pa sav alg. Vīņ tur dzīvoj un lāb strādaj. Un ta tas Botter, tas saimnikdēls viņs apprecej. Jā, tās māns mammsmamm apprecej. Viņs vīrs – mansmamms paps bi baznics zvanitajs Miķeltorne. Un ta tas barons, vis jau piederej baronam – mežs un viss, tas barons viņam atļāv izmeklet viet, kur viš sev var māj uztaisit. Jo ka tie dēl sāk preceties, visem jau nav rūm vairak. Tad viš tur izmeklej starp Miķelturn un Lūžņ to mājviet. Un ta viņ sauc toreiz Nābel, tagad viņ pārkrustij, tas jaunsaimnieks, par Jaunābel. Tur tecej garam Nābelup. Ko tas nozīme, nevar pateikt.”

Stāsta Ernests:

„Tagad pie Jaunābel mājām Vecnābel up uzplūdus, bebri uzcēluš aizsprost. Smilt up pūš ciet. Tā izlauž jaun ceļ. Vecup pārpurvojas. Kamēr vecie saimniek bij, tie tīrij mazajām upitem notecs. Kur tagad purvs, agrāk bij pļāvs gabals katram saimniekam.

Te viss zem ir tād – purvs un kalns, purvs un kalns. Vis kaln iet no austrumiem uz rietumiem, un katram savs nosaukums.”

Stāsta Alvīne:

„Pār Ansnīt kangaram nāk Lāčmēž pļāvs, tad Dižpor kangars un pļāvs (Dižpors, kur senak aug dzērvens). Pār Dižpor pļavam Dižpor liekn (kur aug bērziņ, alkšņ, krūķļ). Putersporkangars, tam pār nāk Puters pors. Vēl ir Gonit kangars, Ans pļāv, Ansnīt kangars. (*nīt* – līb. pļava – Aut.) Vecnābel kalns un Menst (līb. slapja vieta – Aut.), dziļš neizbraucams pors i pie Sātik mājām un Vecnābel kalns, kur tie laupītājkambar apakša. Šimpus Menstem Dārvvalkkalns. Dārvvalk ir dabīg notec, kas ietek vecaja ezera. Kādreiz tā bij Lūžup (Nābelup Lūžņas sauc par Lūžup).”

2.2. Zeme

Stāsta Ernests:

„Cik daudz pūļ prasij zemi iekopt, tas nav izmērojams. To nevar izmērit, to spēk, kas ir aizgājs. Tēvs jau bi palīga, siev jau nu ar, cik varej. Brāļiem vairāk bij jāperas par sev. Mežsārg zeme jau – viss tur bij slapjš, bij jājauc smilt iekša. Cita vīg platāk, cita šaurāk, strīpam strīpam. Viss kalnus iedzin lejās, smuk druv iznāc. Lejā kūdr, kalnā smilts. Jaundūč aploka vēl tagad ir kaln un lejas. Vispirms vajag nomelioret, tad smilt jauc ar purv kopa.

Lielāka meliorācij bij 33.-34. gada. Līdz tam tik vecais, galvenais novadgrāvs rakts tēv laika. Latvijs laik nebij vairs tik zems tas purvs, piešķīr jaunsaimniecibam. Gar grāv mal, kur sausāks, vairāks mājs bij virsu uzbūvēts. Purv viss bij domāts pļavs, katram savs gabals. Ap Jāņiem tik sāk pļaut, ātrāk nevarēj tikt virsu.

Vēlak, kad es bi prom, pļāvuš vīņ bi lopbarīb komūna. Cik tā labīb bi līdz to laik sēt, to jau tad bi komūna nopļāvuš. Pēc tam nu dalijuš, bet tad jau tie vaditaj bij kaut kā vairāk nopelnījuš...

39.-to gad te bij 37 mājs, un visur cilvēc dzīvoj. Vislielākais iedzīvotāj skaits, to jau lāb atceros, tas bi priekš kar. Cik mājs nu vel ir? Trīs mājs un katr pa dīv večuk. No pārejam nekas nav redzams, pat vēsture viš nav atminets vairs.”

2.3. Jūra

Stāsta Alvīne:

„Motor parādījes Latvījs laika. Te Lūžņas a bij motor, salīkas kop tie vīr un taisīj motor. Te Lūžņas bij kād trīs motorlaiv toreiz. Pašam vienam tik bij motors Apšīņam. Viš aizņēmas no bank naud. Bet pārejiem jau bij kopīgs tas motors pa vairākem vīrem. Tāds viss te bij Lūžņas toreiz...”

Kūpinātav atradas ... tur, kur tā liela stacij – uz jūrspus. Tagad jau tā stacij vairs nav, kad mazbānīt noplēš, tās ēks pārgāj ciempadomei. No Ventspil vien ārst nopirk, degan ārst, tā nopirk to lielo māj un izremontej par vasars māj...”

2.4. Butu zveja

Stāsta Ernests:

„Gandrīz Lūžņas bij tā labāka izredz zvejniekam, tāpēc ka te bij vislabāka but zvej. Tas Lūž ciems ir tuvāk pie to akmeņaino gabal, kur buts uzturas. Brauc jau no Miķeļtorn un Lielīrb ar te zvejoj. Ka aizgāj kādreiz augš jūra, kur tie akmeņainie rāvas, tie buts tur bij tād biezak, mellak ād, tie, kas pa smilkt dzīvo, tie bij tād glud, ar plān ād. Tāpēc tās Lūžņ buts bij ieslavets, te bij smilkš jūr un zeltains buts.”

2.5. Mazie un Dižie Belti

Stāsta Lizete:

„Tur tā māj mežmale, tā i mantēv maj – Mazbelt. Lībieš pa lielākai daļai bi viss, te tik ret bi kād latvieš iebraukuš iekš. Vece sava stārpa sarunājas tikais lībisk. Bet a mums tiem bērniem vīņ runāj latvisk. Tā vīņ runāj viss, tik skaidr, tekoš. Agrāk jau dikt lāb varēj runāt lībisk, bet pulk jau ir aizmirsts. Bet tomēr, ka tā padoma, ka viens pats, tad pulk ko var atminet vel...”

Mantēvmāj ir Mazbelts – *Piški* – belt. Pa latvisk ir Purva māja – pa lībisk *Sūo kuod*.

Šis ir Jaunbelts, otra gal bi Dižbelts. Šī māj jau bus kād 100 gād. Ka es bi tāds mazs meitiš, ta jau tā māj bi. Dižkāp, Dižbelt – dīv tik liel mājs tik Lūžņa bij.

Veces laikes, es jau vel ta nemaz pasaule nebīj, ta te bi kūrs, cehs, te bij fabrīks. Te jau brētliņš presej – klēt, kas ir, te jau dīv daļ bij, tur bi mašīns. Strādaj cilvēc no Rīgs, no citem ciemem. Un ta šim pašam Beltem, māj vīr tēvam, bi kūgs. Viš tāds zēģelnieks bi. Vīņ lādēj malk un vēd uz ārzemem, uz Rīg, uz Igaunij, uz Sāmsal...”

2.6. Lībiešu valoda

Stāsta Lizete:

„Kād 200 gād apakaļ ta te tā jūr viss bi aizsāls. No Latvij uz Sāmsal a kājam gāj pār. Ta jau a pastalam gāj, a zābakem, kurpem nestaigaj. Te taisn nevarej tikt, kād gabal projem pret Menst, tur viņ gāj pār. Tur bi viss aizsāls. Sāmsala gāj iepirktes, no Sāmsals atkal nāc šurp, 40 kilometr – kas ta tur bi ko iet? Sāmsal un lībieš – šis viss ir vien valod. Tagad tas valod ir pārgājs svešāks. Grūt saprast, a tiem Sāmsal vairāk varēj saprast, a igauņiem tagad dikt grūt, viņiem dikt svešs palics, viņ pārgrozījš to valod.

Es redz pa televīzij ... tad uzreiz – kas ta tas – pa lībisk runa – tik skaidr tā, tik tekoš tie vārd ... pa lībisk. Es doma, kas ta nu, kas ta nu pa nelaim. Lībieš... lībieš teātrs. To som valod i viegl uzķert. Laikam, kad trāpas tāds vilns.

Šis i tas pēdējs lībieš ciems, te ta smukāk lībieš valod i. Kolk tur nemaz nesaprot, tik nejauk viņ tur runa. Ka nāk tie zinātniek, es teic, lai viņ ņem to Lūž valod. Vissmukāk lībieš valod te ir. Nāk tie lielirbniek un sak: „*kōps, mōtsās, pōzōs*”, bet te, Lūžņā: „*kips, mitsas, pīzōs*” (līb. – zaķis mežā krūmos – Aut.)!”

2.7. Pirmā pasaules kara bēgļi

Stāsta Lizete:

„Es jau Miķeļtorne gāj skola, dīv gād dabuj noiet, atnāc pasaul karš. Tad tik es bi 11 gād, kad tas vāc ķeizars pieteic to kār. Krievu ķeizaram bij rīkojums, ka vis i jāpamet, jauzar. Maskava es i bījs, Jekaterinslava, es viss i redzejs.

Paps bij dzīvojs Sevastopole, viš brauc uz kuģiem pa matroz, uz ārzemem, uz Amerik, visur viš brauc. Ķeizar laik – ta jau varej visur braukt. Tā ka tagad ne, ka nav brīv.

Ka bij Sevastopole nodzīvojš 5 gād, tur vāciets ienāc iekš. Vienrīt, bez kāds kaujs – krievs iet pa šopus ār un vāciets atkal nāk no Turcijs iekš. Pusotr mēnes mēs brauc apakaļ uz Rīg. Kad gadijas kāds lokomotīvs, ta brauc, ka ne, ta stāvēj uz viet, dienam.

Kad atbrauc mā, es gāj mēž koks stādīt. Viss tie lauk te apkārt tie viss bi apstrādat. Te viss bi ar rudziem apsēts. Tā kā tīre labib – un lukn un smuk. Ved jūr mēsls, labāks jau nekas pasaule nau.

Šite es apprecējas. Ar to jaunako dēl, ar to Belt. Mans vīrs bi zvejnieks.

Kad vīrs gāj jūra, es gāj viņam līdz tos maliņš vilkt. Te ir trīs sēkl. Pār pa trešo sēkl jau gāj. Šimpus sēklam neko nevarej dabut. Kad met makšķers, ta jau diezgan augst bi jaiet. Ka ta nu gāj lasit āra pa tiem jomiem, ta es negāj, ta gāj viens pats...

Seš gād tik dabuj dzīvot, ka vīrs noslīk...”

2.8. Zvejnieku slīkšana

Stāsta Alvīne:

„Viš rēna laika noslīk. Dīv noslīk, viens izglābas. Viņ aiziet pie to sievs tēv uz to lielo māj, bišķiņ ališ tam i, un drusciņ iedzer. Svētdiens vakara rāms laiks ir. Nu saruna – ies uz mals mest, māl tīkals mest. Ar maz platdibenit nu brouc iekš tai jūre. Izmet to tīkal, bet tas znots bijš

dikt piedzērs, tas sācs pa to platdbinenit – kas tad tā bi, tād māj laiviņ – dancot pa to laiv. Kamēr apgāž to laiv, un nu vis trīs āra. Tas znots kā krīt, tā neparādas vairs. Tas Lizets vīrs ir mājējs peldet. Vecais saimnieks, tas nemācej peldet. Tas kaut kā uz to platdbibens diben ir dabūjs pieķerties. Viš redz, tik daudz viš redz, ka tas nu peld, tas Lizets vīrs. Un viš būt izpeldejs. Bet kas par nelaim, viņam bij tāds kurps kājas, kur tād āķiņš i katra pusē, un tie tīkal apķērušes viņam ap tiem āķiņš. Un viš vairs nevar papeldet. Un tā tam bij janobeidzas. To tūliņ dabuj roke.

Bet Lizet iekš māje guļ, div puišēļ bi viņiems.

Kas ta nu ies iekš teikt? Neviens negrib iet. Ta viņ brāls gājs iekš teikt. Un šī saķērus gāl un plēš mats, un kliez... Rēna laika, jūs redz nu, viņ paliek ar diviem bērniem...

Tas otrs, tas bij dabūjs sitien pa gāl, to otra diena dabuj roka. Voi dieniņ...

Tas Lizets vīrs bij lībiets, un Lizet pat, tēvs, māt ar.”

2.9. Gadskārtu svētki

Stāsta Lizete:

„Kas ta tagad ir, bet labāks viš varej būt. Tas jau vairs nav, kas kādreiz ir bījs. Tas tik atmiņa palics. To nekad nevar aizmirst un to vairs mūžam redzet nevar.

Siļķs bi, laš, vis svaig zīv, buts bi. Ta jau pa to jom ka gāj, ka mēs te tād bērni te jūrmale dzīvojas. Taisn Jāņ nakti, pa to garako nakt, varej jūrmals kāpas gulet un redzet grāmat lasit – tik gaišs bi. Taisn, kad vis tas skaidrakais laiks. Un viss tik skaidr varej redzet. Man tīkl būd viss, ka te stāv, Kuresār bāk, Sāmsal – viss tik skaidr varej redzet. Līgoj. Ugun kurinaj. Tāds vecs dārvs mucs uzlik augš un gājam tos dedzint. Pa lībisk dziedaj, pa latvisk ar:

„Jāns gāj meža sien pļaut,
trīs kažok mugure,
nenopļāv zaķam nast,
ne gaiļam, kur nogultes.”

Nu, ka trīs kažok mugure, ko ta var nopļaut? Piedziedājums tāpat līgo, līgo...

Vēl bi Ziemasvētk, dedzinaj eglit, gāj baznica. Zīlej jaungadnakt, bet tā speciāl jau neko uz jaungad netaisij, galvenais jau bi Ziemasvētk. Meits paņēm malk, ja umpār, vīr nedabus togad, ja pa pārim, ta dabūs vīr. Gājš stalli tekal¹ ķert. Ja netrāpis tekal noķert, paliks ālavs². Akal svied tupel pār pa gāl, ja notrāpsies taisn pa durim, ta bus jaiet ār, ja trāpsies kaut kā sānisk, ta togad vel palikses.”

Stāsta Alvīne:

„Un te jau bij pēdejeiz, kad te nāc tie Mārtiņ (1944. gadā – Aut.) no to ciem, ta dancoj, ta bij pārgērbuš tā, ka brūt un brūgans. Un ta jau vajag dot dzert ar. Un mēs solij, ka otra rudeni nu izbrūves al riktig, ta lai tik nāk tie Mārtiņ. Bet tad akal tie Mārtiņ nācej pārgaj pār jūr uz Zviedrij, nekas neiznāc otra rudeni ar tiem Mārtiņiem. Un mūs izdzin āra akal no jūrmal to rudeni. Un pa vasar akal bij tad miers, bet tie aizgaj uz Zviedrij, kas tajos Mārtiņos nāc toreiz mums. Vīrs un siev, un meits, un visād.”

¹ Tekulis-apvidvārds: auns, arī kuilis (Literārās valodas vārdnīca, LVV, 7.2., 485.lpp.)

² Ālava-neauglīga, par dzīvniekiem, bet te nozīme pārnesta uz cilvēkiem (LVV,1,155. lpp. – Aut.)

3. Ernesta gadsimta hronika

Ernests palika kā pēdējai vīrs ciemā. Pirmās mūsu sarunas notika 1984. gadā, kad viņam jau bija pāri 80 gadiem. Ne tikai stāstos, bet itin visā – attieksmē, izturēšanās veidā un rīcībā – viscaur juta viņa vīrišķo stāju un atbildību. Viņš pārņēma no tēva mežsarga amatu un arī pienākumu aprūpēt Lūžņas kapsētu. Daudzus gadus laboja kapsētas žogu. Uz viņu varēja paļauties – vienkāršās saimniecības lietās un savā īpašā reizē, kad kaimiņš jāpavada uz mūža māju. Viņš nolasīja Dieva vārdus aizgājējam, ja nebija mācītāja. Rūpējās, lai nepietrūkst maizes Lizetei, kad viņa bija palikusi viena. Jo sevišķi ziemā, rokot caur dziļo sniegu takas kā tuneļus. Viņš nedomāja tikai par savu māju vien. Ja Lizete neatnāca līdz autoveikalam, brida ar maizes kukuļiem pie viņas.

Audzis Popes mežsarga ģimenē, pats vēl piedzīvo muižas laikus un tās noteikto kārtību gan attiecībā pret zemes, gan mežu izmantošanu. Popes muižai piederēja arī Lūžņas zvejniekciema zeme. Ernesta Mūrnieka atmiņu tēlojums sākas ar senāko, ko pats pieredzējis un ko savā laikā no veciem vīriem dzirdējis. Viņš apraksta ciemnieku dzīves apstākļus un pirmos Lūžņas ciemā būvētos būvniecības darbus. Ernesta rakstītais palīdz iztēloties, kā bija, kad vēl nebija sācies Pirmais pasaules karš un visa zeme – meži un lauki – piederēja muižai. Pievērsiet uzmanību, kā Ernesta rakstītais teksts atšķiras no stāstītā, kur viņš, gan saglabājot precizitāti, tomēr tik daudz neseko sava izteiksmes veida skaidrībai kā rakstos. Runā daudz jūtāmāk izpaužas izloksnes iespaids. Turpinājumā Ernesta pierakstītās atmiņas.

3.1. Desmitais bērns

„Esmu dzimis 1903. gadā, saviem vecākiem desmitais bērns. Tēvs bija mežsargs Lūžnieku apgaitā, kas ietilpa Popes pagastā un piederēja baronam Bēram.

No bērnības esmu strādājis pie tēva pēc savām spējām. Pirmais, vasarā govīs ganīt pa mežu, aploks gan bija, bet tur pietika tikai zirgam, it kādā svarīgā gadījumā tur iedzina arī govīs. Tāpēc man ar brāli Frici bija jāgana, jāpiezīmē – brālis bija divus gadus vecāks. Kādu reizi mūs aizvietoja māsa vai vecmāte. Mums puikām tā bija galvenā nodarbība, neizpalika kādreiz piepalīdzēt sienu savākt, sienu vajadzēja diezgan daudz, jo salmi bija maz. Nedaudz.

Lielu prieku pārdzīvoju, kad tēvs atļāva līdzī iet mežniecībā „Vičakos” uguns sardzē tornī, tas jau bija liels prieks, no torņa varēja redzēt jūru, kādreiz arī gadījās redzēt kuģi burinieku. Tāpat no torņa redzēja Rindas baznīcas torņa smaili. Tāpat varēja saskatīt Popes kalna koku alejas un baznīcas torni.

Ziemu bija skolas gaitas „Jūrkrastu” (toreiz Pizes) pamatskolā, tur sagāju trīs ziemas, kas iztaisīja trīs klases, toreiz tas bija pilns pamatskolas kurss. Divas pēdējās ziemas jau bija iesācies Pirmais pasaules karš, tad bija jādzied priekš ķeizara un krievu armijas visādas dziesmas.”

3.2. Popes pagasta robežās

Lūžņas zvejnieku ciems, kādu es iesāku redzēt 1912. gadā. Tā laika ciema iedzīvotāji lielākoties bija lībieši. Mazā skaitā latvieši. Ciema iedzīvotāji pa 28 mājām kopskaitā ap 200 cilvēku.

Lūžņas zvejnieku ciems ietilpst Popes pagasta robežās un pieder muižas baronam. Tāpēc saimnieki, māju rentnieki maksāja zināmas uzliktas nodevas Popes baronam divas reizes gadā: pa Jurgiem (23. aprīlī) un pa Mārtiņiem (10. novembrī).

Iedzīvotāji būtu jādala divās šķirās: māju rentnieki (saimnieki) un īrnieki (kalpi), kuriem nav savas mājas un kuri dzīvo kā īrnieki pie saimnieka. Savs zemes gabals, tāpat arī savs pļavas gabals no tēviem mantots ir gandrīz katram kalpam. Tā ka no saimnieka viņam vajag tikai pajumti priekš sevis un saviem lopiem. Kā jau pasaulē mēdz būt, cits kalps nodzīvo pie viena saimnieka nepārtraukti vairākus gadus, citam tā laime ir katru gadu būt citās mājās. Tam par iemeslu visvairāk ir sieviešu krustceļi. Bet tas viss ir pārejošs. Pēc gada vai diviem gadiem pie gadījuma nāk atkal savā kādreizējā dzīvoklī. Tāli nekur viņš nevar iet, jo te ir viņa druva un zvejas iekārta.

Kā jau minēju iepriekš, māju rentnieki maksāja baronam uzliktās nodevas divas reizes gadā. Bija arī gadījumi, ja kāds rentnieks nevarēja noliktā termiņā samaksāt. Tad skatoties uz to, kā viņš ir izturējies pret kunga noteikumiem, un ja viņš nav pieķerts nekādā meža noziegumā un to kunga elkoni ir savlaicīgi nolaižījis, tad vēl, kāds kungam tai brīdī ir garastāvoklis, – kungs var nostrīpot visu termiņa nomaksu jeb kādu attiecīgu daļu. Bet ja esi pienākts kādā meža noziegumā, visgalvenokārt – sadarbošanās ar malu medniekiem, tad tas grēks nekad un nevienam netika piedots. Tad izdzen no mājām uz karstām pēdām. Eji, kur zini un vēlies.

Tādā sodā kritušos es pats vēl redzēju, starp tādiem bija gan saimnieki, gan mežsargi. Tāda bija muižnieku vara.

3.3. Muižnieku vara

Notika arī slepenas atriebības pret muižniecību. Arī mūsu pagastā bija tāds gadījums. Vietējais Popes muižas pārvaldnieks tika nošauts tai brīdī, kad viņš sēdēja laivā, braucot ezerā tīklus iemest. Izmeklēšanā vainīgais netika noķerts. Liels akmeņu krusts vēl šodien par piemiņu stāv ezera krastā (Bēržu ezera krastā, pretim Miķeļtornim).

Vēl māju rentniekam un arī īrniekam ir uzliktas dažādas kļaušas, tai skaitā, priekš kungiem medībās zvērus dzīt un nomedītos zvērus atvest muižā. (Jāpiezīmē, ka zvēru dzinēji saņēma kādu niecīgu samaksu). Obligāti katram vajadzēja piedalīties meža ugunsgrēka likvidēšanā. Tad rentniekam, kā arī kalpam ir atļauts savus lopus ganīt mežā zināmās norādītās vietās par brīvu.

Kā saimnieku, tā kalpu vīriešu kārtai ir uzlikta noteikta karaklausība.

Cik atceros no 1912. gada, vēl puika būdams, dzirdēju un arī pats kaut ko novēroju, ka Lūžņas ciema saimniecības visumā nebūtu pieskaitāmas pie turīgajām. Kā nekā zeme liesa, smilšaina, pļavas patālu no mājām, turklāt vēl purvainas, zāle visumā mazvērtīga.

Lopu bariņš bija katram saimniekam, vēl jāpieskaita īrnieka lopi, tad iznāk divi vai trīs gaņģi – bari. Barus jau sievas sadala laikus priekš pavasara. Kā viens gudri mācēja izteikt: kad jau nāk priekš Lieldienām, tad sievas savā starpā citu neko nerunā kā *pīva pēva, pīva pēva* – tas ir svētku diena, kam svētkos būs ganu diena.

Nu tad bij jāgana pa mežu, kad nopļāva pļavas. Cik no govīs izslauca – tas nebija daudz, jo spēkbarību jau nevarēja piedot – par to vajadzēja izdot naudu, un to nevarēja atļauties.

Neskatoties uz visu pieminēto, starp saimniekiem un arī starp kalpiem bija tādi, kam nauda turējās savā paša bankā – lādē, protams, rubli velti netērējot. Daži pat nenovēlēja sev kārtīgi paēst.

3.4. Burenieki Lūžņā

Tad vēl, cik atceros un zinu par kuģiem un kuģiniekiem. Starp pie jūras dzīvojošiem vīriešiem nebija mazums tādi, kuri nebūtu braukuši uz kuģiem. Tas jau bija kā nekā lepnums un vairāk vai mazāk varonis.

Tā kā tā laika kuģi bija tikai burinieki un buru kuģi ziemu stāv ostā gan savas valsts, gan ārzemju ostās, un tādā gadījumā kuģa apkalpe pa daļai tiek atlaista, un pavasarī, kad jūrā vairs nav ledus, kuģošana atkal turpinājās. No rudenī atlaistajiem puisiem cits jau pie laika sazinās ar savu bijušo kapteini un noslēdz darba līgumu uz priekšu, cits, sazinājies ar citu kapteini, aiziet pie tā. Citiem pietiek ar vienu vai divu vasaru un vairs uz kuģa nebrauc nemaz. Bet cits ir nodomājis būt tikai par jūrnieku, tāds savu vasarā nopelnīto lieki netērē, bet rūpīgi saglabā izglītības apgūšanai.

Jūrskolā pie izglītības ir tikuši vairāki, tas viss atkarīgs no tā, cik katrs pats ir aktīvs. Atceros arī tādus, kuri savos spēka gados braukuši pa visādām jūrām, redzējuši dažādas pilsētas un izpriecas, bet vecumā atceras dzimteni un meklē patvērumu pie mazievērotiem piederīgiem, kamēr zemes māte apžēlojas un pieņem savā klēpī. Tik tālu nu būtu par kuģiniekiem.

Bet tagad par kuģiem.

Kā iepriekš minēju, kuģi bija tikai burinieki un buru kuģis ir viscaur no koka, izņemot speciālas dzelzs kuģu naglas. Kuģus būvēja dažāda lieluma. Lielākiem bija trīs masti, mazākiem divi masti. Un tādi tika būvēti jau no seniem laikiem un gar visu jūras piekrasti. Kuģu būves meistari bijuši lielāko tiesu no Sāmsalas.

Tā ap 1800. gadu otru pusi Lūžņas zvejnieku ciemā ir uzbūvēti trīs buru kuģi. Kuģus es neesmu redzējis, bet kuģu rēderus (īpašniekus) redzēju un atceros visus trīs.

Pirmais Lūžņas ciema „Mazkāpu” māju saimnieks Jurbergs kopīgi ar Zāmeļa mežsargu no Kroņa pagasta uzbūvēja kuģi. Cik liels bijis kuģis, nezinu, bet kaut kādas neveiksmes jeb varbūt ļaunprātības dēļ kuģis tika pārdots. No tā laika Jūras tiesas Liepājā atceros, ka vīri te kādreiz sprieda, ka kuģis pārdots tik lēti, ka kuģa saimniekam nav iznācis ne tik daudz kā ceļa naudai no Liepājas līdz Ventspilij. Tas ceļa gabals bijis jāveic kājām.

Otrs bija Popes pagasta Vēdes muižas rentnieks Jansons, kā nekā paskolots cilvēks, pieskaitāms pie turīgākajiem. Uzzinājis, ka ar kuģiem var labi pelnīties, pārdod muižas kustamo inventāru un būvē kuģi. Paziņas viņu brīdinājuši, ka kapteiņi tos rēderus apšmauc, bet viņš bijis drošs, ka pats arī brauks uz kuģa tāpat līdzī, tad jau viņš pats visu redzēs un zinās. Bet kuģa darījumos rēders netiek pie vārda, to visu kārtu tikai kapteinis. Kuģi uzbūvēja un tas brauca kapteiņa vadībā. Cik ilgi tā brauca, nezinu, bet gala rezultāts tāds pats kā pirmajam kuģim. Rēders atgriezās savā dzimtajā pusē un nodarbojās ar galdniecību, kādreiz atvietoja dzirnavās melderu pienākumus.

Trešais Lūžņas ciemā – Dižbeltu māju saimnieks, ieslavēts par bagātu saimnieku. Zemes kopplatība diezgan liela, bet ne visai slavējama. Tāpat sadomāja būvēt kuģi, sazinoties ar domāto kapteini, ka tas dos naudu un saimnieks gādās materiālus un strādniekus. Un tā iesāk būvēt kuģi. Reizē ar kuģi būvēja jaunu dzīvojamo māju, diezgan lielu, domātu saimniekiem un diviem kalpiem (jāpiezīmē – mājas saimnieka gals stāv vēl šodien, tas ir 1987. gadā.) Pie tik lielas darbības vajadzēja daudz strādnieku, un visiem pa lielākai daļai vajadzēja maksāt algu un vēl uzturu. Dažs kādreiz tā izrunājies uz kapteini, cik ilgi viņš to izturēs. Bet viņš skaidri atteicis – tagad es esmu Belta važs, bet kad braukšu jūrā, tad Belts būs manās važs. Kuģi uzbūvēja un deva kuģim vārdu „Ceļotājs”, un brauca pieminētā kapteiņa vadībā. Kuģa

braukšanas iesākuma laiku es nezinu, bet beidzās īsi pirms Pirmā pasaules kara – tas ir 1914. gadā ar rezultātu daudz nopietnāku kā diviem pieminētiem kuģu rēderiem. Starp rēderiem tā starpība, ka pēdējais no pārdzīvojumiem pats sev mūžu paīsināja un ir aprakts Lūžņas kapsētā.

3.5. Galvenais ienākums no jūras

Galvenais ienākums bija no jūras, no zvejas. Jūra ir bagāta, bet kādreiz arī viltīga. Pēc novērojumiem rādās būs jauks, bet iznāk gluži pretēji – jo tad vēl nebija nekāda vētras tuvošanās brīdinājuma, bija jāvadās no paša piedzīvotā un no tēvu tēvu padoma.

Zvejas inventārs, vairāk vai mazāk, bija katram. Butu zveju jau laikus sarunāja, sapārojās, striķi gan ir visiem, bet laiva katram nav, tāpēc jāvienojas ar tādu, kam ir laiva un visi laivas piederumi. Bet lielāko tiesu ir tādi, kam ir visa zvejas iekārta vienam un zvejo tēvs un dēls jeb divi brāļi.

Nedaudz ir arī tādi, kam priekš butu zvejas ir iekārta, bet pats jūrā nebrauc, brauc tādi, kam nekā nav. Tādā gadījumā ieguvumu daļa trijās daļās: divas zvejniekam, viena par iekārtu. Mencu zvejā – kā kuru reizi sarunāja: kādreiz pa diviem, kādreiz pa trijiem un kādreiz pa četriem vienā laivā, jo šņori ir katram. Bet tas iznāk reti. Reņģu un brētliņu zveja ir nopietnākā zveja, rudenos naktis ir tumšas, kādreiz lietū vai slapja sniega skavās. Priekš reņģu un brētliņu zvejas ir lielākas laivas, un parasti četri vīri uz laivas un tīkli katram, cik tā reizē sarunā līdzīgi ņemt.

Kad es sāku redzēt, un tas ir 1912. gadā, tad mūsu piekrastē vēl nebija nevienas motorlaivas. Īsi pirms Pirmā pasaules kara mūsu ciemā parādījās divas motorlaivas, bet tām zvejas laiks bija īss, jo izcēlās Pirmais pasaules karš un zvejniekus mobilizēja armijā. Karam beidzoties, zvejnieki atgriezās un savu motoru vēl kaut kā atrada un ar laiku salaboja, ka varēja sākt zvejot.

Latvijas pastāvēšanas laika sākuma gados mūsu piekrastē parādījās vairākas motorlaivas. Vienam padevās labāki lomi, citam vājāki, bet degviela maksā naudu, un pēc kāda laika bija spiesti motorlaivu pārdot. Daudz ir atkarīgs no tā, cik viņš pats ir uzņēmīgs un ievērigs. Zvejnieka maize tajā laikā bija diezgan sūra, ja lomi bija bagātāki, tad zivs cena kritās zemāka. Ja lomi plānāki, tad cena kaut cik paaugstinās. Tomēr cilvēki nemaz nedomāja pārcelties kaut kur citur. Tā domāja katrs kalps vai kalpa sieva. Un kur lai viņš varētu iet, jo te ir viņa druva un savs iestaigāts taciņš uz jūrmalu, pa kuru no bērnu dienām ir skriets un jaunībā uz randiņu staigāts.

Ļoti rets gadījums bija, ja kāda meita vai puisis salīga pie saimnieka arājos, tikpat rets gadījums, ja kāds pusaudzis būtu gājis arājos par ganu, bet lielāko tiesu dzīvoja visi vienā ligzdā, kaut gan tas rīciens kādreiz bija diezgan paplāns.

Lielu prieku kalpi piedzīvoja, kad pašam bija sava māja, bet tas laiks bija īss, 1941. gadā nāca karš, no mājām vajadzēja izvākties. Karam beidzoties bija dažādas pārmaiņas, mājas pakāpeniski nozuda. Un tā no divpadsmit jaunsaimniecībām atlikusi tikai viena – tā, pie kuras galda šis apraksts ir uzrakstīts, tās nosaukums „Krūmkalni”.

3.6. Ernesta dzīveslaiks

Ir pagājis laika gabals, daudz ir mainījies no tā laika līdz šai dienai.

Ir 1915. gads. Karš pilnā spēkā, krievu armija atkāpjas, fronte nāk arvienu tuvāk. Tēvs, labāko domādams, pierunāja, lai māte ar abām mazajām meitenēm brauktu uz Petrogradu, tas

būtu valsts iekšienē, un mātei tur dzīvoja divas māsas. Jāzina, ka tādu evakuāciju valdība ieteica.

Un tā māte un divas mazajās māsas Līze un Ženija taisījās ceļā, reizē brauca arī māsa Karlīne ar vīru Dāvidu un māsa Anlīze, kura tai laikā kalpoja Jāņmuižā.

Visas aizbrauca pie mātes māsas Anlīzes Novgorodas guberņā, kur minētai mātai bija lauku saimniecība.

Jāpiezīmē – Krievijas cara laikā ieteica un atļāva latviešiem iegūt zemi norādītās apdzīvotās vietās, un tā vecais onkuls ar visu ģimeni aizbrauca un uzsāka dzīvot Krievzemē. Jāzina, ka tādi izceļotāji bija vairāki un nometinājās dažādos Krievzemes apgabalos.

Tur viņas nebija ilgi, bet visai drīzi pārcēlās uz Petrogradu, tur katrs atrada darbu un nostrādāja visu laiku vienā apavu fabrikā. Māti ar bērniem izdevās ievietot bēgļu patversmē, kurā galvenā pārzine bija viena no ķeizara meitām, vārdu neatceros.

Ap to laiku Krievijas karaspēks strauji atkāpās, ienaidnieks ātri tuvojās jau Liepājai. Varas iestādes rīkojums bija izpostīt sējumus, lopus nodot pieņemšanas vietā Ugālē. Pašiem jābrauc uz rītiem, – citi brauca, citi palika, starp pēdējiem bijām arī mēs.

Tā tēvs savus un brāļa sieva savus aizveda un nodeva Ugāles pieņemšanas vietā. Un jāpiezīmē, ka brālis Kārlis bija mežsargs „Liepkalnos” un, karam sākoties, tūlīt tika mobilizēts.

Ir sestdienas novakars – mēs jau taisāmies uz mājām iet, kad saskatām pazīstamus cilvēkus braucam mūsu mājas virzienā. Izrādās, viņi uz pavēles pamata bēg uz Krievzemi. Cik tālu aizbraukuši, nezinu, bet kaut kā uzzinājuši, ka Miķeļtornī (toreiz Pize) gaida kuģis, kas uzņem bēgļus un vedīs uz Rēveli (tagad Tallina). Daži palika pārgulēt „Liepkalnos”, bet liela daļa tūlīt steigšus brauca uz Pizi. Kā jau teicu, pazīstami, visi no Lūžņām: 1) Apšīņš ar visu ģimeni, 2) Dižbeltu saimniece ar savu ģimeni, 3) Diždūču saimnieks ar palielu sīku bērnu baru, 4) Daviņu divas meitas, 5) vēl divi puīši – Dižbeltu Fricis un Kalngalu Pēteris, tāpat uzzinājuši par iepriekšminēto kuģi un lielā steigā brauca uz Pizi. Jāzina, ka tādi bēgļi bija ne tik no jūrniekiem, bet arī no laukiem, piemēram, Jāņmuižas saimniece un vairāki. Starp minētiem bija arī māsa Jūle, kura tai laikā kalpoja Jāņmuižā. Un vairāki patāli saimnieki izkāpj no ratiem un sēžas laivā, zirgus lai vāc, kas grib. Tēvs dabūja zināt, ka māsa Trīne jau uz kuģa, aizbrauca zināt un redzēt. Vai viņš Trīnes redzēja, nezinu, bet ar Jūles vēl ir saticies.

Tā nu visi bija projām, palikām tēvs un es ar Frici, arī Klajumene ar savām meitenēm un vectēvu, vēl bija Kārļa kalpone Nēze. Kaut kā jau turpinājām iesāktu pļauju.

Vēl jāzina – kad tēvs aizvadīja visus uz kuģa, tad viņš ar Kārļa zirgu Lauķi atbrauca mājās, jo neviens cilvēks tur neatlika, kas varētu lopus pievākt. Tādā kārtā nu bija četri zirgi: pašu lielais šķimelis, Kārļa mellis, Dāvida bērītis un pieminētais Lauķis.

Tēvs baidījās, ka vācietis neatņem, tāpēc viņš savu lielo šķimeli un Kārļa melli pārdeva Rindas melderam, tas kā nekā uzpirka priekš vācu armijas un maksāja ar krievu naudu, jaunās Katrīnas. Vēlāk, kad dzīvojām Popē, tad pa krievu naudu drīzāk varēja nopirkt kādu pūru labību, jo vēl bija cerība, ka Krievija uzvarēs, bet tie sapņi nepiepildījās.

Ap to laiku no Krievzemes atgriezās māsas Anlīze un Lizete, pēdējā bija paspējusi apprecēties ar puisīti no Pizes ciema, drīz viņi aizgāja uz Lielīrbi, tur pēc laika uzbūvēja māju un nodarbojās ar zvejniecību.

Anlīze palika mājās. Māsa Jūle palika Ļeņingradā un Otrā pasaules kara laikā miruse bada nāvē.

Nu bija viss jāsāk tikpat kā no jauna, māja bija pa daļai nopostīta, zeme pilnīgi sazēlusī, žogi piediluši, bet tomēr bija jāsāk labot un dzīvot. Jāzina, ka tāda sērga skāra visu piejūras joslu, cits pat savu pajumti neatrada. Cita māja bija nodedzināta, cita nojaukta un aizvesta.

Arī no boļševikiem bija krituši trīs, kurus aizveda un apraka Popes kapsētā. Cik krita no Bermontiem, nezinu.

Jāatgriežas Lūžņā. Kā jau iepriekš minēju, Lūžņas ciema puīši, kuri pieteicās boļševikos, dzīvoja Lūžņas dzelzceļa stacijā, diezgan mierīgi, nekas jau nebija dzirdēts par notikumu Popē, Grīžkrogu utt.

Bet vienā jaukā dienā ar vilcienu no Ventspils piebrauc Bermontu bars un bez kaujas sagūsta četrus jau iepriekš minētos puīšus un netālu no stacijas nošauj, piektajam izdodas aizbēgt. Tā beidzās šī kauja.

Nu bija miers noslēgts ar Padomju Krieviju, tāpēc armiju samazināja, un tādā gadījumā Jānis atgriezās mājās, bet tūlīt aizgāja pie Klajuma par zvejnieku, Klajumiene bija paspējusi vēl saglabāt kaut ko no zvejas inventāra. Tā Jānis aizgāja un pēc laika apprecēja Klajuma meitu Ellu un bija kā zvejnieks un arī saimnieks.

Dzīve atkal iegāja normālā posmā, kā jau tika solīts bezzemnieki saņems zemi, priekšrocība tiem, kuri piedalījās karā valsts atbrīvošanā. Tā arī notika, pirmā vieta bija tiem, kuri piedalījās valsts atbrīvošanā, tad ilggadējie muižu kalpi un pārējie bezzemnieki. To prieku piedzīvoja arī Lūžņas ciema kalpi, trīs vasaras mērnieks mērīja un dalīja zemi priekš divpadsmit jaunsaimniekiem un pastāvošiem vecsaimniekiem. Tā jaunsaimnieki saņēma zemi kopplatībā 7 ha, vecsaimniekiem paliek, cik katram bijis, to robežas netika mainītas.

Starp zemes pieprasītājiem biju arī es, šo aprakstu autors, un man ierādīja un piešķīra nekultivēto zemi, kas bija kādreiz no mežkunga iedota mežsargiem par ganību, purvains un celmains, un paugurains gabals, ko savā laikā pa daļai izstrādāju par derīgu zemi sēšanai un stādīšanai.

Tā nu biju saimnieks, nu bija jāsāk domāt par savām mājām. Ap to laiku vairāki ciema saimnieki apbūvējās, gan pa daļai, gan pilnīgi jaunas ēkas būvēja. Tā kopīgiem spēkiem ievēdām gateru būvmateriālu apzāģēšanai.

Man reizē ar apbūvēšanos iznāca arī apprecēšanās, par laimi tālu nebija jāmeklē, izdevās sastapt tepat kaimiņos. Un tā 1931. gada 7. jūnijā svinējām kāzas ar Dūču Alvīnes.

Nu bija kopīgas domas un kopīgi plāni, un neizpaliekot arī kopīgas rūpes.

Tā pienāca 1932. gada ziemas vidus, kad viena veca radniece no tēva puses atveda mums lupatās ietītu bērnu – izrādās meitene, bet dūšīga meitene – ko nu vēl citu – pievācām, lai tik aug. Par krustmāti nebija liela bēda – aiz sienas tepat tante Ženija. Vārds labu labais. Tā ieradās pasaulē pirmā meita.

Tai pašā pavasarī tēvs arī aizgāja pensijā, un reizē ar to es tiku par mežsargu Lūžnieku apgaitā. Nu bija darba slodze vēl lielāka. Labi, ka tēvs palīdzēja gan mājās, gan arī dienesta darbos. Tāpat sievas vecāki pieskrēja, cik un kā varēja. Tā dzīvojām, darbi bija daudz, bet vēl bijām jauni un nogurumu arī tā nesajutām. Kādreiz vēl izdevās tikt līdz jūrā, ja kāds no laivas biedriem nevarēja tikt. Jāzina, ka motorlaivas īpašnieki bija trīs: brālis Jānis, Beržvads un Daviņu saimnieks.

Un tā 1933. gadā. sākām apbūvēties un 1934. gadā pārnācām dzīvot savās mājās „Krūmkalnos”. Un tā vēl līdz šim, tas ir, 1986. gadam, kaut arī ar pārtraukumiem vēl dzīvojam. Paldies Dievam.

Laiks gāja savu gaitu, un mēs turējāmies līdz vienā darba steigā – gan mājas darbos, gan neizpaliekot dienesta pienākumos.

Mēs jau dzīvojām „Krūmkalnos”, kad pienāca 1938. gads. Kā jau mēdz būt, stārķim no Vāczemes nākot, nebija par grūti mums atnest vienu dēlu, mēs no savas puses iesaucām viņu par Robertu.

Nu bija lieli prieki mums pašiem, tā arī Ženijai, kura bija ietekmēta brālīti gaidīt. Bet tie prieki drīz vien pārstāja, jo vairs nevarēja tik dikti trokšņot kā līdz šim, kad brālītis bija aizmidzis.

Laiks gāja savu gaitu, pienāca 1939. gads, skaidri nezinu, stārķi jau sen bija atgriezušies, bet laikam bezdelīgas pa vairākām kopā atnesa Ženijai otru brālīti. Neko darīt, savācām arī to un devām viņam vārdu Kārlis. Nu bija Ženijai divi brālīši. Divi brālīši un pie reizes divi ķīviņi.

Toties mums pašiem, bet visvairāk Alvīnei, darbi palielinājās tā, ka bijām spiesti pa vasaru algot meitu.

4. Stāsti par pieredzēto un piedzīvoto

„Mūsmājas cits nekas nav bijis ka bērns, nekāds kāzs, nekas nav bijuš, tikai bērns”, – teica Alvīne. Viņa runāja par Krūmkalnu mājām Lūžņas ciemā. Toreiz aizliegtajā jūras krasta zonā starp robežsargiem un raķešu bāzi Krūmkalni turējās kā cietoksnis. Tie deva pajumti kaimiņiem, kas pavadīja uz dzimtās vietas kapsētu aizgājējus un atbrauca pieminēt mirušos. Ar cieņu un atbildības sajūtu Ernests un Alvīne izpildīja savu pienākumu – Krūmkalnos glabājās visam ciemam kopīgie bērni divieļi un, kad nebija pieejams mācītājs, Ernests pats ar Dieva vārdiem pavadīja aizgājēju.

Sākot ar tuvāko: ģimenes, dzimtas, ciema iedzīvotāju vēsturi, kuri piedzīvojuši nepārtrauktas pārmaiņas, Ernests rakstīja sava dzimtā ciema hroniku par 30 mājām, kurās visās dzīvojuši, ar viņu kopā auguši un strādājuši kaimiņi. No tām vietējo cilvēku apdzīvotas bija palikušas pēdējās trīs mājas: Jaunbeltu mājās dzīvoja lībiete Lizete, Dižkāpās Emma Belte, kas ienākusi no arājiem, un Krūmkalnos lībiete Alvīne un latvietis Ernests Mūrnieki. Etniskais sastāvs atbilst 1935. gada proporcijām, kad tautas skaitīšanā Lūžņā starp 201 iedzīvotāju sevi par lībieti pieteica 88.

Šejienes ļaudis dzīvoja pieticīgi un prata iztikt no mazuma. Pretsvaru viņi guva mīlestībā pret dzimto vietu un apkārtējo dabu. Jaunie puīši dzimšanas dienās modināja meitas ar dziesmu un mūziku. Spēlēja arī brāļi Mūrnieki. Janis bija izcils vijoles spēlētājs, bēgļu laikā mācījies Pēterburgas konservatorijā. Ernests mācījās no viņa un vēlāk arī citiem mācīja, kad brālis bija miris pēc soda izciešanas Krievijā.

Ciema izzušanai par iemeslu nebija skopā zvejnieku maize, bet gan tas, ko valdnieki dara ar mazo cilvēku.

4.1. Zivs pakoda³

Stāsta Ernests:

„Ta ka man tagad jaunsaimniecība bij diezgan daudz zem sataisīts, tur dienest zem bij. Nu jau bij tā pirms kar dažs gads, ka maiz pašiem iznāc, tas nebij vairs japērk. Vēl zirgam ar kād auz. Nu kartupeļs, neruna, tie jau bij pa pilnam.

Divs slaucamas govs jau nu gan bij pastāvīg un kādreiz kāds jauns pieaug klāt. Trešā, tas retums. Ta jau vien bij jālikvidē. Pa mež mēs pļāvuš. Kas tad tagad nekaitet sien pļaut, ka man pašam lauks tik tuv. Tie jau savlaik bijuš druvs, tur jau nebij pļav.

Man bij alg kā mežsargam, es jau labāk dzīvoj nekā tie zvejniek. Nu par jaunsaimniekiem vairs nav ko runat, tiem jau bij švak. Tie, kam pašiem vēl tā maiz izaug, tas

³ Pakuods/a – sārtīgs kumoss, ko ēd ar maizi vai kartupeli (salīdzin. Mīlenbaha Endzelīna Latviešu valodas vārdnīca III, 1927.-1929., 52. lpp.– Aut.)

jau vēl tā. Bet to naud viņš neredzē. Viš neredzē to naud. Pārdot viņš neko nevar, ar to jūr... Ja tā ziv bij vairāk, ta tās cens bij mazs. Ja tā ziv bij mazums, tās cens bij labāks, bet tā naud tāpat necik neiznāc.

Nekas viņiem pār nepalik. Mūžam tikai bij jāiepērkas. Pat viņiem neiznāc no to jaunsaimniecīb pļav tik daudz, ka viņš būt varēs sav zirg un gov uzturet. Nē, nē, neiznāc tik daudz. Tad bij janoma no mež vel klāt kād pļav gabal. Nu ta kartupeļ jau iznāc gan katram, tas jau nu bij, par to katrs rūpejas. Kādreiz vel kād vasaraj, graudaug ari iesēj. Bet tā kā tā maiz jau bij jāpērk visiem. Nu tad galvenais to kartupel jau tā audzej, tas jau bij tas pamats un tas jau netrūk. Un zvejniek bij lielākoties, to ziv pakod, to centas katrs saturēt un apgādat. Ta ka pa to maiz, kā es zin, ka mūs zvejniek, cik viņ apēd maiz, tas bij sākums. To ziv un tas kartupels – tas jau bij tas galvenais uzturs.”

4.2. Mazais cilvēks

Stāsta Ernests:

„Bij tak tād cilvēk, kas teic, ka nekāda ziņa tagad karš nevar sākties, ka ir tik labvēlig apstākļ visi un sarunats ir viss. Bet, redz, cik briesmīgs karš iznāc, pirmais karš, un kāds nu vel bij Otrais pasauls karš.

Nu, redz, tur jau tā liet. Tā jau kara ir gājs no vecem laikiem, ka tas mazais jau tik ir tas, kas to, var teikt, ieroc nes un it ka tam būt viss lielākais grēks vai vain. Un tie lielie sēž sava kabineta un komande. Tas jau ir bijis no veciem laikiem tā. Uz to nemaz atbildēt es nevar, kaut man liekas, ka tam mazam piedien to grēk un tas lielais sēž varbūt pie gald un plīte, un tam grēk nav. Kāpēc viņ tā ir, ta varbūt grēks peln tā domājot, bet būtībā viņ tā ir.

Nu pirmais karš puik dienas.. es maz ko varēj sajust... Otrā kare tad jau nu jā, tad bij no vāciešiem bij jābaidas un turpat no mežabrāļiem bij jābaidas. Tas jau viss tā bij.

Bet paldies Dievam caur tik ar visiem.”

Stāsta Alvīne:

„Ka bijam izdzīt vienas mājas, pa nakti ielauzas iekša. Durvs nevar noturet. Šim sacelts roks augšā. Mēs jau gulej viss. Šaus nu viņ nost. Puiks sāk brēkt, un Ženij lūdzas – nešauji papu. [Ernests: Tik trak jau nebij] Tad tur mums paņēm.. grauds un ta skatas pie to krās – ka tur zeķs apžaut. Ta tik godīg bij. Nu zeķs ari vajadzēt, bet tā skatas uz tiem bērņem un noteic: „Nu te jau valkataj ari ir.” Un tad neņēm, nevienu zeķ pār neņēm.

Tie bij tie, kas izbēguš no vāc armij. Latvieš. Bij jau cilvēk, kas viņš uzturēj. Ar to jau nepietik, vajadzēt vel.”

Stāsta Ernests:

„Piemēram Latvijas laikā daž mežsarg aizsargos iegāj. Viņiem bij lab tapēc, kur bija kād patvarīg mež ciršan vai kas, viņam nav jasauc policij, viņiem tiesībs kratīt, tāpēc ka viņš ir aizsargs. Otrādāk atkal, kad mainās tā valdīb, tad tev ir jābaidas atkal. Es nebij.

Vāc laika, kar laika, bij tieš komisār pavēl - mežsarg viss ieskaitīt aizsargos.

[Alvīne]: Ieskaitīt aizsargos, vai tu grib vai negrib...

Reize mūs viss sagūstij un aizved Podoļsks apgabala, bet viņš 2 brāļš un vairāks vel nosūtij uz Serpuhov. Tie bij izpostīts pilsēts tāds, kur vajdzēt atjaunot un kur vajadzēt darb

roks. Tāpat mēs atjaunoj tur to Klimovsk, bet viņš nosūtīj iepriekš jau uz to Serpuhov, tur viņ bij. Tās bijuš trikotāž fabriks, tur vel bijuš atrodam dieg un vats, un kas viss. Ta ka tie pāreje, kas atgriezas, teic, ka viņ ir savs drēbs, nu kurš jau varej un kurš to darij, polsterejuš ar to vat tā, lai siltak un tamlīdzig. Tād iespēj viņem bij. Un viņ tur tai fabrika strādaj.

Un jaunākais brāls no tiem, kas nu tur bij tie div, tas jau nomir ātrak. Mēs jau bij Podolška, es jau bij tādas gaidas, ka brauks uz mājām, un tad tād paš mājbraucej atbrauc ar no to Serpuhov. Un tie man zinaj teikt, ka viens brāls man jau vairs nav. Es teic, kurš tad tas var būt. Es drīzak domaj, ka tas Jans, tas vecākais, ka tas būs. Nē, Fricis esot mirs. Te viens tieš atbrauca no ciem mājas, kas tieš ar Frici bij kopa, tas izteic lab, ka ar viņ bij. Nu kas tur bij? Nu no švakum, nekas vairāk. Vienu nakt, viš teic, Fricis tik briesmīg sāk krākt un krākt, un tik ilgi krāc, kamēr vairs nepūš un miers. Bez kāds slimošans, bez ko. No švakum.

Nu, par to Fric nebūt jašaubas. Viš bij aisargos, dzelzceļem viš kalpoj un viš bij kā dzelzceļ aizsargs. Tāds ierosinajums ar bij. Bet ta ka tam vecākam brālam Jaņam – tas nekas nebij. Kāpēc viņ ņēm, to neviens nezin.

Un Jans bij laists mājas. Dokument viss ir rokas, brauks uz mājām liels bars. Viens no Pops vel bij, tur viņ siev bij uzzinajus. Un Jans nevar paiet un paliek uz ceļ, un atlīž apakaļ un paliek.”

Stāsta Alvīne:

„Viš jau bij brīvība, brauks māja. Kurš tad to ziņ tād atved, ka Jans ir varējs tikt māja, bet nav paspējs. Tur bijuš palīga māsiņš, kas veduš viņ apakaļ uz to barak. Līdz vārtem viš ir aizgājs un viš vairs nav varējs paiet. Un kas ta nu viņ var panest? Katrs ir švaks. Un ta vēl Jan svārks tas popiš bij pārveds mājas. Un bij sūtījuš tai sievai ziņ, lai viņ brauc dabut tos vīr svārks. Bet viņa neizbrauc dabut.”

Stāsta Ernests:

„Pirmoreiz es bij tik švaks, ka no mani nekas nebij vairs. Atminās labi vienu nakti, daudzi mēs bijām uz to nār, viss guļ. Pats jūt, ka spēk nav vairāk. Kas ir stiprāks, tas jau sasliesies vairāk. Tas tev spied nost. Es nevorej pretī tureties.”

Stāsta Alvīne:

„Pirmoreiz, kad ņēm tos vīrs ciet, ta mans vīrs bij 11 mēneš prom. Un ta bij māja, akal atlaid. Un ta es nezin, cik gads viš bij mājas. Vai 2 gad vai 3 gad – nevar atcereties. Ta ņēm ciet otrreiz akal un tad nospried 25 gad. Pirmoreiz, kad ņēm viņš ciet, tos vīrs, tad jau vēl to mant neņēm. To otro reiz – tad.

Kad vīr apcietinaj, tad ņēm nost. Kam nekas nebij ko ņemt, tas bij citādak. Bet kam bij kaut kas tāds... Sternam paņēm ar gov. Viņam dēl paņēm ciet un paņēm gov no vecākem. Viņem bij 2 vai 3 gov, 2 slaucamas laikam bij, un viņiem ar ta paņēm gov – priekš to dēl. Citiem tāpat.”

Stāsta Ernests:

„Pirmos gados, kad es iegāj par mežsargu, es slimoj ar kuņģi, man bij ļoti slikt... Tad, kad aizved man lāgerā, pēc kapitulācij, tad jau mēs bij daudz tād, ta es domaj, ka beigs ir. Tur jau kost ir švaks, tikpat kā nav... Bet man viens teic, ka man tas būs par labu, ka tagad tas tā ir, kuņģ jēlums man bij. Ar to mazo porcij to kuņģ nepārspīle...tas vāte aizaugs. Un tiešām tā bij.”

Stāsta Alvīne:

„Un to zirg paņēm pēdēja ziema tad, kad viņš ruden pārnāc. Pēdēja ziema man paņēm finanš daļ to zirgu. Dundaga bij jāiet uz ties. Man vajag līdz div liecinieks, ka mēs paš to zirg bij audzinājuš. Aizbrauc, veco Stern es dabuj te par liecniek un sav tēv. Kur tad es dabūš cit liecniek? Jā, un tā ties ir. Papriekš jau bij kād div cit, es nezin, kas tiem bij akal par darišan. Un tiem izspriež, nu ir man kārt. Nu izsauc, tēvs un tas Stern Pēters – tie nu tie liecniek, ka mēs paš to zirg ir audzinājš. Viš man pras tas tiesness: „Vai jūs tiesat ir kād reiz?” Es teic: „Nē.” Bet man nāk asars tik briesmig, tik briesmig jaraud. Es teic: „Es nekad tiesats nav, ne mans vīrs ir tiesats.”

Jā, nu ties iet apspriestes. Nu lab, nu spriež. Iznāk āra, tur sāk atkal teikt un pateic tā, ka to zirg jadod finanš daļa. Zirg un vien gov jaatdod finanš daļa. Un nu izsauc, vai ir kāds no finanš daļs, kam par to būt bijs jaintresejas. Vien sieviet ir no tās finanš daļs. „Kā tad tā, ka jūs ir no tās finanš daļs un jūs neko nesak?” Viņ teic: „Man it nekas nav pateikts, ka man būt jāpiepras tā kaut kas!” – „Kā tad tā! Ta jūs nemaz nav informēt uz to.”

Nu tomēr nospriež ties, ka vien gov un tas zirgs jadod finanš daļa. Nu ka tā, tā. Un es gāj āra no tā nam raudadam, cik briesmig man bij žēl. Nu žēl, ka es tač nekad tiesats nav, ne tēvs ir tiesats, vecāk nav tiesat. Bet tāds ir tas laiks. To vīr ties ņem prom. Tā ka mēs bij 3 bērņ un es, tas ir četr, un piekto daļ – vīra daļ ņem prom.”

4.3. Smags darbs

Stāsta Alvīne:

„Es jau brauc katr ziem, kamēr tik tas zirgs man bij. Un tad to pēdējo ziem paņēm to zirg februār mēnesi kaut ka. Ta jau vairs nebij, ar ko braukt. Tāpat akal Ženij gāj skola, vidusskol beigt. Un Roberts gāj Kandava par mehanizator mācites. Un Kārls atkal... Miķeļtorņ skolu aiztaisij ciet, un tie pārēje miķeļtorņieš brauc Mazirbe skola, tur iestājas akal, tad bij mazbāns. Un Ženij teic, ka Kārlim jaiet skola Ventspile, tapēc ka Ženij gāj uz dzelzceļ strādat un tad viņai izdevigāk – kaut ko var Kārlim aizvest, ka viņ sūt komandējuma. Nevarej dabut darb. Ka tēvs notiesats, nevar dabut darb nekur. Ženijai būt bijs darbs mežniecība te Vičakos. Nepieņem, ka tēvs notiesats. Ko tad? Gribej mācītes par skolotaj, tas nav vērts, nekā nevar. Draudzen izmācījuses skolotaj, un tēvs notiesats – atlaiž no skols amata. Nu ta tad Ženij vienkārš uz dzelzceļ, tur varej. Viņ ilg dabuj strādat uz dzelzceļ.

Es jau ar ir strādajs uz dzelzceļ, kad es bij jaun. Mēs viss ir strādājuš – mūs ģimen viss ir strādājuš uz dzelzceļ.

Meža tāpat gāj pie kaplešans, bedres kaplet un akal koks stādit. Ta jau vairak gāj, ne tik vien es. Vairāk bij sievs tāds, kam tie vīr projam.

Es tā pilnīgi iestājies nebij: ka vajadzej, ta mani sauc. Un uz to dzelzceļ tapēc man nozīmēj ar to zirg pie to šķūr, ka es nevarēj rakt. Ka man mugur sāp, es tos snieg rakšan nevorej.

Mež ved, koks ved āra. Un es ar ved, ka viš bij projam, ka vel nebij zirgs paņemts, es tāpat ved malk ceļmala. Zāmeļ krautuve, to sauc, pie mazbāniņ. Te vēl mazbāns bij. Un tur bij jāved āra tā malk ceļmal pie dzelzceļ, ka var mazbāns ņemt un vest projam. Jā, baļķs es nevorej. Tos jau es viens nekā nevorej. Un meit vien mēnes bij par brāķer tur. Dēlam bij tas skols brīvlaiks, tad tas ar nāc palīga man tai meža, līdzēj kraut to malk. Tā mocijas, ved, kamer tas zirgs vel bij.”

4.4. Kolhozi

Stāsta Alvīne:

„Jā, tam pirmajam kolhozam nosaukums, man liekas, bij „Leņin ceļš”. Tur bij „Sarkana bāk” uz Ventspils puss

Nu viss iestājas, bet tik mans vīrs bij mežsargs, viņ jau nevarē kolhoza likt. Tapēc mēs palik ārpusē. Man tēvs, man māt – tie jau bij kolhoza viss iekša. Un viss pārēje zvejniek.

Tād jau maz bij, kas nebij kolhoza. Kas nu tād vien cilveks, vien sieviet – tāpat viņš gāj iekš kolhoz. Ta jau teic, ka būs jāiet Ventspīle pie zivem strādat. Un man Kārls, tas mazais dēls, gāj uz dzelzceļ strādat. Un ta bij tād sapulc, ka es ar vārēj tikt tai kolhoza iekša. Bet kā tad es var tikt iekš tai kolhoza, kad tad es ieš tur strādat! Tad uz Ventspīl jāiet strādat ir. Un man ir gov mājas. Kas tad to gov kops?

Liels dēls gāja vēl Kandava skola, tas nebij mājas. Viš tehnikuma gāj Kandava. Mazam dēlam vēl iztrūk klass. Te nebij vairak tik daudz klass, un mazais dēls gāj pilsēta skola – Sarkanmuiž skola. Nu tad strādat viņš nevarēj, ta skola bij jābūt katrdien. No 18 gadem tik var pieņemt uz to dzelzceļ strādat. Redz, ka nav vēl 18, ka ir 17 vai 16, ta nevar piln 8 stunds likt strādat, ta tik 6 stund. Bet tas Bukulits bij tas ceļmeistars un tas viņ pieņē. Bet kas tad tik smalk skatījas, tāpat strādaj 7 stund un 8 stund.

Un tad, kad viņ tagad bij liels un viņ bij izdienejs armij... nu ja, viņ jau ta bij apprecējes, un ta viņ vel gāj Ventspīle, strādaj un gāj vakarskola tos 2 klass vel nobeigt, to vidusskol nobeigt. Kārls nobeidz Ventspīle. Un Roberts tehnikuma – tam gāj tā vidusskol līdz tehnikuma.”

4.5. Kā izzuda ciems

Tas nenotika vienā dienā, bet pamazām. Gan ar varu – liedzot zvejniekiem jūru, gan ar ekonomiskiem līdzekļiem, gan sabiedrisko spiedienu. Nebija darba vietu, samazinājās iedzīvotāju skaits, slēdza skolu Miķeļtornī. 1950. gados noliedza pieeju jūrai. 1960. gados beidza kursēt šaursliežu dzelzceļš, kas kalpoja kā dzīvības ādere starp ciemiem un iespēja dažādu ciemu ļaudīm satikties. Līdz pēdējam brīdim tas deva darbu vēl daudziem, kas negribēja pārcelties uz citu vietu. Izceļošanu no lībiešu krasta pavadīja tās kultūras izzušana, kas bija saistīta ar tradicionālo dzīves veidu noteiktā teritorijā. Pārmaiņas skāra ne tikai cilvēkus, bet arī dabu.

4.6. Pārmaiņas dabā

Stāsta Ernests:

„Kā tad. Cik tad tagad vairs to dzīvnieks ir meža! Stirns, piemēram, kas bij kādreiz. Nāc āra uz lauk vakaros, pa ceļ nekad tā nevarē aiziet, ej kur gribi, ka tur neizbiede 1-2 stirns. Tagad ej kur grib, nevien stirniņ neredz. Zaķis pat mums nāc pie log klāt, nav vairs. Vec mednieks saka tā, mežzins ar teic, ka, lai zvērs ieaudzēt, viņš vajag izšaut. Ja izšauj, tad, teiksim, vairojas labāk. Ka tos barvežs, tos vecos tēviņš, trāp izšaut, tad tie jaunie apvaislo tās mātīts vairāk. Kamēr tie vecie, viņ pie tām mātītem viņš nelaiž klāt. Tā vecie mednieks sak. Tā tas ir par medņiem visvairāk un tas ir par rubeņiem, un viņš teic, tas arī par stirnam un visiem. Nu akurāt tā teikt, ka vajag šaut, lai būt vairāk, tā nevar teikt. Bet tomēr ta ka es atminas, kā bij priekš kar, puika būdams, ka es gāj līdz zaķis dzīt – cik nesašāv zaķis. Pat lielākas medības.

Buks un zaķš. Vai dieviņ, kas ta tagad. Izbrauc līdz Vičakiem, ej pa kur ceļ grib, nevien buk neredz, nevien laps neredz. Tas vairs nav. Kas ir bijs, tas vairs nav.”

Stāsta Alvīne:

„Nē, nu tas jau bij tā nelaim, ka uz tā ceļ mums pagājšgad lēj ūden virsu. Tur, kur iet grāvs pa ceļ apakš caur, tur ir caurtek, un tur tie tankist bij braukuš ar tiem tankem tā par daudz pa to malu un viss to smilkt un akmeņš sagāzuš, un tā caurtek vairs nevorej tecet. Un tad otrs grāvs, kas mums te nāk virs, ta nu tas ūdens no tiem purvem viss pa to grāv nāk te uz mūs grāv mums virsu. Mums viss druviņš bij apakš ūden. Tas akal iet iekša upe tas grāvs. Ta viš tur cīnas, pavasar gāj rakt vaļa tur, kur nu viņ bij. Vairak dien nomocijas. Nāk mājas nogurs, nosvīds. Un katr dien gāj pavasar pa laikam tur rakt. Pārnak vienreiz māja, viš teic: „Ej nu skaties.”

Es aiziet, skatas – jā, kā tad, nu iet ūdens ta ka vāras. Tad mums tik notecej un tad tik sāk žūt tie lauk, tās druviņš.

Un šogad būt smuk auguš pēc viss to plūd, kas te bij. Bet brieds akal mums ēda āra tos kartpeļš. Brieds ja. Nevis mežacūks, bet brieds. Mežcuk līž caur, tad caurum var aiztaisit, bet brieds lec pār pa žog. Nu ko tad tu nu uztaisis tik augst to žog priekš bried. Mež brieds.”

Stāsta Ernests:

„Te jau plūdi bij visās pļavās, bet, kamēr viņ notecēj, līdz pļaujamaikam bij sauss, ka varēj pļaut atkal. Vai nu tad tik daudz nelij tie lieti, to es nezin, bet tie purvi, ko mēs saucam par purviem, tie jau viss bij cilvēkiem pļavs. Un kā nekā daudz sien sapļāv. Pat te, kur iet iekša pa tām kāpam, bij divs lielas kaltes. Uz to mazo kalniņ katr gad. Tagad tur ir mež, ka ne caur redzet.

Jā. Viss purvi, tie ūdeņ piln, kok aug, dzērvene neaug vairs.

Bet tā Mazkāp pļav – tur vel bij viss tā labāka dzērveņ viet pēdīgi vel te. Bet tagad, ja jūs tur aiziet, jums jabrien līdz puszābakam, ka jūs tiek iekša tai vieta, kur toreiz bij dzērvens. Un grāvs tur ir izrakts, bet tas grāvs līdz malam ir pilns ar ūden, ka tur pār tikt vairs nevar. Es tur ir gājs pār pa to grāv. Nav jau plats tas grāvs, palec uz to cērp, uz otr cērp un es ir pār tam grāvim. Bet tagad jūs nedoma viņam tikt pār tam grāvim, kā viš ir pilns ar to ūden. Un viss tā pļav ir piln.

Un reizē ar ūden sagāj smiltis iekša, un tur pacēl to līmen augstāk. Un tāpēc mums tas ūdeņ līmens ir tik augsts, ka tās pļavs mirkst nost. Tas pēc meliorācijs. Tas kapsēt grāvs pienes to smilti tai līkuma iekša un tālāk viņš viņ nevorej noskalot. Un te mums tai upe tapēc palik augstāks līmens.”

Stāsta Alvīne:

„Mazkāp pļava tur bij briesmig dzērvens. Ka mēs iet, cit jau ar kurvjem nāk preti. Tad jau nebij tāds pilsēts te vel, tik jau vietēje. Un kamer radas tas pilsēts, nu, ka ir dzērveņ laiks, ka var lasīt, tad jau ir tukšs. Tie jau neskatas, tiem jau nekāds aizliegums nav. Tas tik mums ir. Nu tie paš, tie no jauno pilsēt. Nu vīr nāk un sievs nāk, un te no bāz akal tie. Ir tie nācej. Ir jau tie nācej daudz. Ta es iet pa to nedeļš vid akal, ta es vairak var dabut to sēn. Galvenais sēns var dabut vairak.”

4.7. Sputņiks

[*Ernests*] Nu kad es viņ ieraudzīj – kād nedēļ apakaļ varbūt. Nu kād pār nedēļ.

[*Alvīne*] Viš uzreiz ienāk iekša: „Nāc paskates, nāc paskates!” Es teic: „Kas tad tur ir?” „Nāc paskates, kād zvaigzn!” viš teic. Pulkstens pie debesīm augša. Es teic, ka tas cits nav, ka tas sputņiks, ko viņ laiž augša. Nu taisn ta ka pulksteņ plat un cipar viss tā.

[*Ernests*] Nē, viš iet reizē ar zvaigznēm pa to zvaigžņ ceļ. Vakara viš ir te, uz rīt pus viš ir tur. Nu tā jau mēdz būt.

[*Alvīne*] Un es iet gulet kādreiz pusdivos un divos, nu iziet āra, jāpaskatas, kur ir zvaigzn – kā tad, tik smuks stāv! Un skaidr – ta ka tād cipar viņam ir un ta ka tād spuldz būt visapkārt tie uguņ. Spož, spož. Ta ka spuldzs visapkārt. Un pa to vid tas ir taisn tā.. ciet jaskatas virsu, tad ir taisn ta ka pulksteņam tie div cipar tā.

[*Ernests*] Tik traki jau nu tu nevar redzēt. Bet tā savādi ir. Visapkārt ir tā kā cipar.

[*Alvīne*] Taisn ta ka tas pulkstens, kas mums ķēķi uz gald – tāds viš izskatas.

[*Ernests*] Nē. Viš iet zvaigzn kā zvaigzn, nekas vairāk, tikai viš ir tāds smuks apaļš. Stars viš nelaiž āra tā, kā zvaigzn staro – tāds viš nav. Viš tik pa sevi, cik tas spožums viņam ir, tas ir iekš viņ, bet neviens stars nav.

[*Alvīne*] Dēls teic, ka to tepat šie paš robežsarg uzlaiduš augša.

5. Izskaņa

20. gadsimta cīņas par varu postījušas lībiešu kultūras patvērumu viņu pēdējās mājvietās. Daļa lībiešu padevās tendencei – pieslieties vairākumam. Citos tas izraisīja pretreakciju – stihisku protestu, kas parasti bumeranga veidā atgriezās atpakaļ. Nelielā lībiešu saujīņa dalījās kreisos un labējos, sabiedriski aktīvajos un kritiski noskaņotajos. Saticību maitāja aizdomība, izvešanas, izsekošanas, kontroles un aizliegumi. Tikmēr depresīvajām tendencēm, kas pavada mazu grupu kultūras izzušanu, pretojas lībiešu spēja pastāvēt – caur paaudžu paaudzēm izslīpētā sīkstā pieticībā un poētiskā dzīves uztverē. Tā ir pašapziņas pilna neatkarība un radošs gars, ko neierobežo laiks. Neviens no trim stāsta varoņiem nedomāja pakļauties vecuma noteiktajiem ierobežojumiem. Viņi savā dzimtajā kāpu zemē noturējās līdz galam.

Stāsta Alvīne:

„Tā jau mums te ir. Pa to ziem visgrūtāk mums iet. Un pagājšiem tāpat. Nu tik daudz tač nespēj rakt. Arvien mums ir tā iešan, ka nav tas sniegs daudz, te gar kapiem. Bet pagājšiem viš teic, visa tā laip ir kā viens balts sniegs. Un kā tiek tai laipai pār, tur ir kupens liels priekša. Viš teic, es tur nespēs, labak rok pa mež. Un tā tad izdariņ, ka rak pa mež.”

Stāsta Ernests:

„Mūs ģimenē bij tā, es būt vairāk vel varejs turet, bet vecen jau sāk švacet ātrāk un nevarēj jau ar. Mugur sāp. Un ko nevar, to nevar.”

Stāsta Alvīne:

„Ja es ir dūšigāks, ta man jaro rak. Man kājs tā nesāp, man nesāp. Es var iet. Riktig es var iet. Tagad viš rak. Pagājš ziem viņam tik sliktš tās kājs vel nebij, ta jau viš rak. Viena diena jau viš to nevarēj izdarit nemaz. Nu šaur taciņ tā, ka tik tu var paiet. Ne nu plat. Sniegs jau dziļš. Nu ta redzēs, kā šoziem būs. Kurš būs dūšigāks, tam jārok. Kā tad citād! Neko nevar darit.”

Stāsta Lizete:

„Es riktig slave Diev, ka viš man tād prāt dev, ka es to naud neturej, ka es nopirk gov labak. Viņ būs pavasar slaucams. Jā, divs aits paliks un tā gov paliks, un div suņ un trīs kaķ. Man vairak neko nevajg, ka viss to famīlij kop. Kas bij, tas viss kop. Jā, es akal ta ka barons.

Bet kāds bēds bij, ka šitas stabs nokrit. Tas bij taisn sesdiens nakt. Šosediens, vakar palik nedeļ. Taisn nakt dipadsmitos, es vel noskatijas televīzij, nāk dipadsmit – bliukšķ! Es skatas, viss tās istabs ar ugun gaiš un tā sēt pill ar gaism. Kas par nelaim? Es domaj, nu būs Amerik uzsvieds bumb virsu, ko nu var darit. Kur ta var celtes tāds briesms?

Es nakt āra negāj, es domaj, kas par nelaim... Es no rīt, ka uzceļas augš, ka nu paliek gaišs, tad es ceļas augša, jāiet pie gov, un es pieskrien pie to slēdzen – nav uguns.

Nu es iznāk, ka gaišs jau paliek āra – vai dieviņ, ne Ameriks ir bijs, nekas. Man pašam tas Ameriks – nokrits viss tas lielais stabs.”

Stāsta Ernests:

„Ir gan žēl par to, ka viss tas ciems izput un tāpat ar viss to kar tā iekārt pazud. Par to jau zinams, ka bij žēl. Bet visvairak jau bij žēl tas, teiksim, ka pašam bij jāiet prom no to ciem. Vienreiz ar viss ģimen izbrauc te kar laika, un pēdig mier laika pašam bij jāiziet un jaatstāj sīk bēr. Tas jau nu bij tā...”

Nu, teiksim, man bēr – šo jau nu viņ atceras: kar beigs un pēc to kar sākum. Bet kas bij pasauls karš un to beigs un sākums – no tā viņ neko nezina. Un ari mums gāj diezgan raib tā, kā tur ir rakstits. Cik mājš mēs neizbrauc un tos ... vadaj no viens mals uz otr. Nu ta bij zirg, ka varēj, bet ar viss to vai tas bij viegl – nebij viegli. Pārņāc apakaļ, kad tik apakaļ – lauk bij sazēluš un art vairs neko nevarēj, un zirgs ar nebij godig vairs. Vācieš jau nolasij viss derigos zirgs. Ta ka diezgan jau bij tad. To uzrakstit man tiešam tad ienāc prāta, lai nākotne zin, kā mums bij pa to laik. Dēls man pārmet, kam tas būt jazin utt. Galvenais, meit vāc tās vecas liecībs – šos viss tāds. Dēls par to tik dūsmīgs, kam tu to vajag. Es aizstāv meits.

Ja zin tik to, ko viš pats redz, ta tas nav tik intresant, ja viš viņ neuzrakst. Nu, ka tād tā liela dom un intress, es jums tā nemaz nevar pateikt, bet tomēr tā es iesāk un tā es smērej.”

Ar stāstiem un atmiņām, ar fotoattēliem mēģinājām atvērt lībiešu krastu, kas tik ilgi bija slēgts. Šai laikā lībieši izklīda pa malu malām. Pēc iesaukšanas leģionā Rietumos nonāca un Anglijā mūžu nodzīvoja Alvīnes jaunākais brālis Arvīds Brencis. Zviedrijā savu 100. dzimšanas dienu 1999. gadā nosvinēja Ernesta māsa Lizete Bileskalne. 1990. gados atsaucās lībieši Austrijā, Amerikā, Zviedrijā, Anglijā. Gadu tūkstošu mijā lībieši vēl ir, tomēr tautas likteni tas vairs negroza. Pa šiem 20 gadiem pavisam skaidri redzamas arī lībiešu liktens līdzība latviešiem. Kritiski tuvu esam pienākuši robežai, aiz kuras tauta savā zemē vairs nevar turpināties.

Tagad tas ar savu īpatno floru un faunu ir pieejams visiem – ekskursantiem un tūristiem, tajā ir viesu nami un auto stāvvietas, nerunājot par to, ka dažā ciemā vairs nav pat brīva apbūves plača. Tomēr lībiešu krasts, kurā paaudžu paaudzēs dzīvoja lībieši, ir vēl mazāk pieejams nekā pirms 20 gadiem, kad tur varēja iebraukt tikai ar milicijas izdotām caurlaidēm. Toreiz vēl varēja sastapt cilvēkus, kurus šai

vietai saistīja dzīves atmiņa ne tikai viena mūža garumā. Nu vieta ir klusa un mēma, jo tajās vairs nav neviena, kas zin par to stāstīt.

Kur gūsim izpratni par skarbo, bet mīlestības piepildīto krasta ļaužu dzīvi? Par priekiem un aizrautību, skumjām un smeldzi, par dvēseles dziļumu un vientulību, ko te gadsimtiem sastapa vējš?

Cik dīvaini – tauta beidzas nevis vecajiem nomirstot, bet pie bērniem, kad viņi vairs nesēž klēpī un neklausās vectēvu pasakas.

Ciemā, par kuru jums stāstām, pēdējie liecinieki apgūluši savā kapsētā. Viņu bērni un bērnu bērni ir viscaur – starp mums visapkārt. Ja kāds var turpināt šo stāstu, kuru uz klausījām pirms 20 gadiem, tas nozīmē, ka saikne starp jauno un veco ir dzīva un neesam vienīgie šīs vietas pievilksanas spēka liecinieki.